

Doba jednoho slunce. Indiánská kultura v letech 1870–1890

(projekt)

Zpracoval: Jozef Kováč
Ročník: III. ročník
Školní rok: 2023/2024
Zadala: Mgr. Alžběta Sakařová
Konzultanti: Milan Mráz, MUDr. Petr Majer
Datum odevzdání: 30. října 2023

Prohlášení

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na můj projekt se vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Doctrina – Podještědské gymnázium nezasahuje do mých autorských práv užitím mého projektu pro potřeby školy. Užiji-li projekt nebo poskytnu-li licenci k jeho využití, jsem si vědom/a povinnosti informovat gymnázium o této skutečnosti.

Projekt jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a dalších zdrojů a na základě konzultací s vedoucím práce, popř. dalšími konzultanty, kteří jsou v práci uvedeni. Prohlašuji, že tištěná a elektronická verze jsou shodné.

V Liberci dne [26. 10. 2023]

.....

(podpis autora/autorky)

Anotace

Práce se zabývá shrnutím indiánské každodennosti během uplynutí jednoho dne – tzv. *doby jednoho slunce*. Vymezuje rozdělení společenských rolí a dělbu práce na postavení ženy, muže a dítěte. V kapitole o ženské práci popisuje způsob zpracovávání kůží a šití, v mužské části zase válku, organizaci válečných spolků a lov, v dětské výchovu. Práce se dále zabývá námluvami a uzavíráním svazků, životem v indiánském táboře, způsoby obživy, oděvem a potravou, sociální strukturou, duchovním životem se smrtí a konfrontací s Evropany. Ta měla na indiánskou kulturu dopad nejdříve pomocí obchodu, následně asimilací a přinucením indiány opustit kmenová území a tradiční život odchodem do rezervací. Teoretická část je doplněna o praktickou část, která se zabývá výrobou replik podle indiánských originálů z muzeí, které mají dokládat jejich každodennost.

Klíčová slova

Siouxové; Šajeni; Arapahové; týpí; rezervace; bizon

Annotation

The work deals with the summary of Native Americans daily life during the time of one day – the so – called period of one sun. It defines the division of social roles and the division of labor into the status of woman, man and child. In the chapter one women's work, it describes the method of leather processing and sewing, in the men's section, war, the organization of war associations and hunting, and child education. The work also deals with courtship and marriage, life in an camp, ways of subsistence, clothing and food, social structure, spiritual life and death, confrontation with Europeans. This had an impact on Native American culture, first by means of trade, then by assimilation and forcing the Native Americans to leave their tribal territories and traditional life by going to reservations. The theoretical part is complemented by a practical part, which deals with the production of replicas based on Native American originals from museums, which are supposed to document their daily life.

Keywords

The Sioux; the Cheyenne; the Arapaho; the teepee; the reservation, the buffalo

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Alžbětě Sakařové za vedení projektu a vstřícnost při konzultacích. Dále bych rád poděkoval Milanu Mrázovi za ochotu, laskavost, zpřístupnění archivu a veškerou pomoc, Pavlu Conkovi za darovaný archiv, MUDr. Petru Majerovi a Lukáši Junkovi za přečtení práce, cenné rady a zpětnou vazbu, Petrovi Bobkovi za vedení při prvním vytváření replik, Tomáši Gieslovi a Karlu Janouškovi za poskytnuté workshopy. Děkuji Romanu Tadičovi za zaslání publikací o Šajenech od G. B. Grinella a Bohuslavu Švárovi, že mě s ním spojil. Děkuji občanskému sdružení Indian Corral Westerners International z.s za to, že mohu být jejich členem a za indiánská táboření a další akce, které pořádá.

Obsah

Poděkování.....	4
Úvod.....	7
1 Stručné představení vybraných kmenů	8
1.1 Siouxové (Sioux).....	8
1.2 Šajeni (Cheyenne)	8
1.3 Arapahové	9
2 Rozdělení společenských rolí a dělba práce	10
2.1 Síla života – postavení ženy	10
2.1.1 Zpracování kůží.....	11
2.1.2 Šití, vyšívání korálky	11
2.2 Síla bránit a zabíjet – postavení muže	13
2.2.1 Válečnictví	13
2.2.2 Válečnické spolky	17
2.2.3 Opačníci, heyókhové.....	20
2.2.4 Zbraně	20
2.2.5 Lov	23
2.3 Síla kontinuity – postavení dětí	25
3 Námluvy, uzavření svazku a manželství.....	27
4 Život v táboře	28
4.1 Příbytek	28
4.2 Stěhování tábora	32
4.3 Oděv	33
4.4 Potrava.....	38
5 Duchovní život.....	39
5.1 Smrt	41
6 Společenské uspořádání	42

7	Konfrontace s Evropany.....	43
7.1	Obchod	43
7.2	Rezervace	43
8	Výroba replik předmětů z každodenního života préríjních indiánů.....	46
8.1	Mokasíny	46
8.2	Váček na ocílku	49
8.3	Vak, váčky z mozkem vyčiněné kůže	51
8.4	Týpí taška	55
8.5	Brašna	55
8.6	Vak z močového měchýře	58
8.7	Buben.....	60
8.8	Náprsenka z kostic.....	62
	Závěr	64
	Zdroje	65
	Bibliografie	65
	Elektronické zdroje	67

ÚVOD

Indiáni z Velkých plání se stali legendou. Dokládá to řada dobrodružných románů a filmů, reklam, názvů značek aut a sportovních klubů i odkazy v českých subkulturách (např. v trampingu). Mnozí je obdivují pro jejich přizpůsobení se životu v přírodě. Jsou symbolem nezdolného ducha, hrdosti, svobodomyšlnosti a statečnosti, a jsou známí především díky *bitvě na Little Bighornu*, kde koalice kmenů porazila sedmou kavalérii podplukovníka G. A. Custer a v roce 1876, aniž by z jeho jednotky přežil jediný muž. Nejenom kvůli této bitvě je kolem indiánů z Velkých plání řada mýtů.

Cílem této práce je popsat každodenní život vybraných kmenů indiánů z oblasti Velkých plání (Siouxové, Šajeni, Arapahové) v letech 1870–1890. Název práce nese jméno *Doba jednoho slunce*, což má odkazovat na indiánský používaný termín pro jeden den. Teoretická část je doplněna o praktickou část, v níž se práce zabývá výrobou přesných replik předmětů z každodenního života Siouxů, Šajenů a Arapahů pomocí dobových postupů výroby.

Hlavní přínos práce bude spočívat v popsání každodennosti, která je v českých historických publikacích mnohdy opomíjená na úkor popisu průběhu tzv. *indiánských válek*, a především ve výrobě hmatatelných replik coby netradičním pohledu na jejich každodennost.

Práce je doplněna přílohami, obsahující doprovodné fotografie k textu, mapu, fotografie replik a originálů denních indiánských předmětů z muzeí, fotodokumentaci výroby replik a video, ve kterém autor vysvětluje metodu, kterou vytvářel korálkovou výšivku.

1 STRUČNÉ PŘEDSTAVENÍ VYBRANÝCH KMENŮ

1.1 Siouxové

Od konce sedmnáctého století souhrnný pro všechny skupiny Lakotů, východních a západních Dakotů siuanské jazykové větve. Slovo Sioux pochází z Francouzi zkomoleného označení od kmene Odžibvejů *na—towe-ssiwak* s hanlivým podtextem nebo označující slovo „cizinec.“ Siouxové hovořili dialektem *Lakhóta* a *Dakhóta* (tj. *lakotštinou* a *dakotštinou*). Sami Siouxové si říkali Lakotové (Dakotové) - lidé. Tvořili tzv. *Sedm poradních ohňů*. Lakotové¹ Teton byli nejpočetnější z těchto „ohňů“ (podskupin) a dále se dělili na – *Oglala*, *Sičhaŋŋu* (známější pod francouzským označením *Brulé*, což v překladu znamená Spálená stehna), *Mnikhowožu*, *Huŋkpapha*, *Itazipčho* (francouzsky *San Arcs* – bez luků), *Sihasapa* (Černé nohy), *Oohenunpa* (anglické označení Two Kettle – dva kotlíky). Po ukončení migrace z oblasti Velkých jezer koncem sedmnáctého století (vytlačili je nepřátelští Odžibvejové) se postupně stali převládajícími obyvateli Prérií a oblasti Velkých plání. Dnes žijí v rezervacích v severní a jižní Dakotě v počtu asi 30 000 osob. (Zelený, 1994, str. 41; Hyde, 2007, str. 7–8; Taylor, 1994, str. 28–29)

1.2 Šajeni

Kmen algonkinské jazykové větve, jehož jméno je odvozeno od lakotského označení „*Šahíyela* – malí Kríové.“ Sami se označovali *Tsi-tsi-stes* – lidé. Před rokem 1700 Šajeni obývali území dnešní Minnesoty, Odžibvejové je donutili k migraci na západ, odkud je později vytlačili Dakotové na Velké pláně. Ve 30. letech 19. století uzavřeli mír s Arapahy a také s Lakoty, a rozdělili se na dvě větve, Jižní a Severní Šajeny. Přidruženým kmenem byli Suthajové, kteří se se Šajeny smísili v polovině 19. století a ztratili vlastní identitu. V roce 1890 jich bylo napočítáno 3 137, dnes žijí v rezervacích ve Wyomingu v počtu asi 15 500 osob. (Zelený, 1994, str. 32; Taylor, 1994, str. 28–29; Tadič, 2010, str. 13)

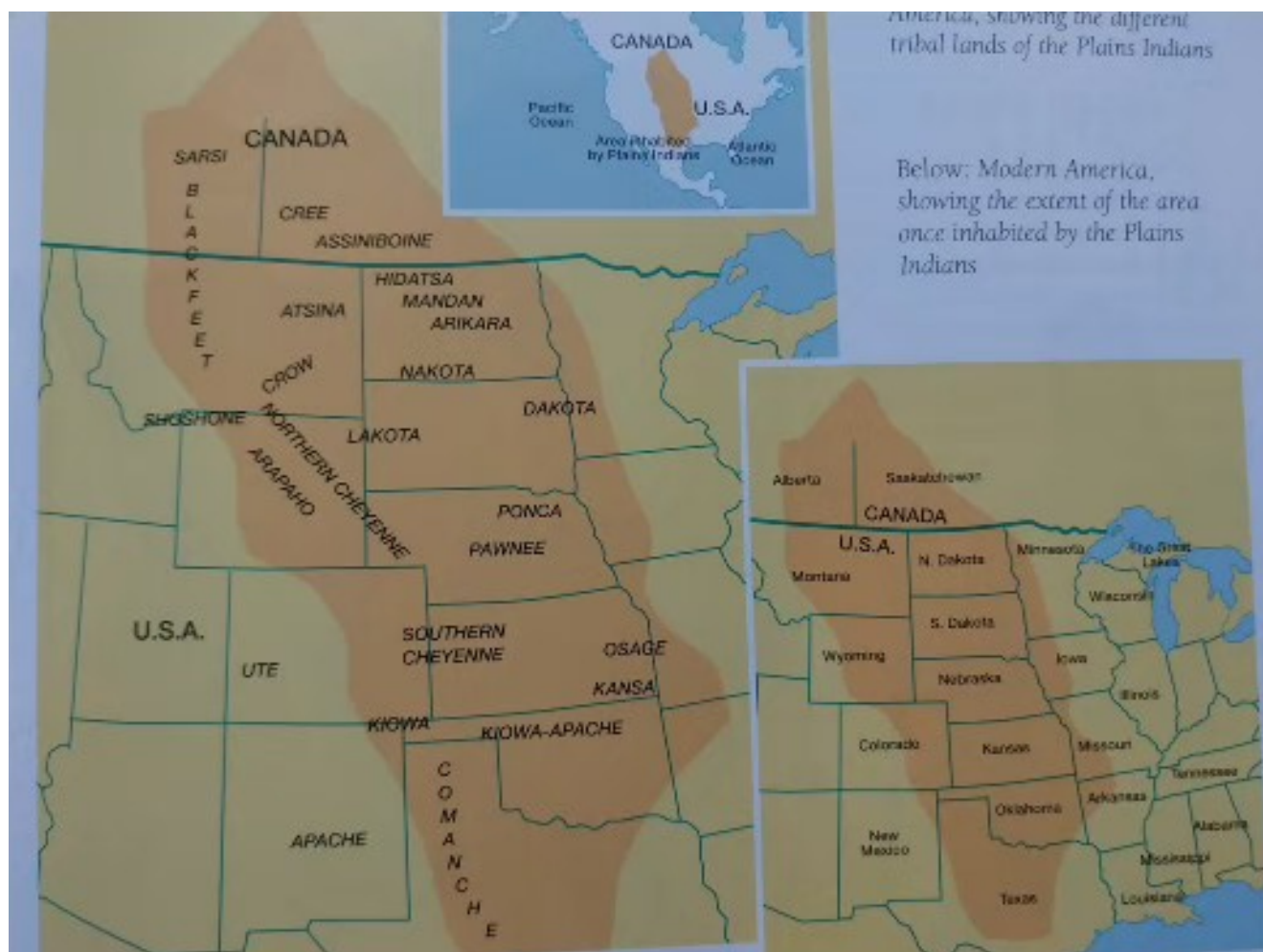
---

¹ Práce se konkrétně zabývá větví Lakotů Teton z centrálních plání a výraz Sioux vnímají mnozí Siouxové jako urážlivý, proto se v práci nadále uvádí jako Lakotové. Výjimkou jsou některé obrázky, u kterých nebylo přímo uvedeno, zda se jednalo o lakotskou větev.

1.3 Arapahové

Kmen algonkinské jazykové větve, na Veké pláně migrovali ze severovýchodu. Jejich název pochází z pónijského *tirapihu* – obchodník, vlastním názvem jsou *Inúna-ina* tedy Naši lidé. V první čtvrtině 19. století se rozštěpili na dvě části – Severní a Jižní Arapahy. Dnes žijí v rezervacích v Oklahomě a Wyomingu v počtu asi 5000 osob. (Zelený, 1994, str. 17; Taylor, 1994, str. 28–29)

Obr. 1: Mapa oblasti Velkých plání, zhruba zobrazující kmenová území. Menší mapa nahoře ukazuje oblast na mapě Ameriky, mapa vlevo dole ukazuje oblast na území dnešních Spojených států amerických. (Fotografie autor z knihy TERRY, Michael Bad Hand. Daily life in a plains indian village 1868. New York: Clarion Books, 1999.)

2 ROZDĚLENÍ SPOLEČENSKÝCH ROLÍ A DĚLBA PRÁCE

V evropském prostředí je často zažitou představou, že indiánská žena neměla stejná práva jako muž a byla odkázána k fyzicky náročným pracím, zatímco muž celé dny odpočíval v proutěné lenošce před *týpí* a pokuřoval dýmku. Pravdou sice je, že žena den strávila fyzicky těžkou prací, muž však musel být pohotově připravený, aby mohl tábor bránit před případnými nepřáteli a obstarávat lov. To byl důvod odpočinku indiánských mužů. Rozdělení pracovních rolí muže a ženy bylo základem k přežití. (Grinnell, 2000, str. 72; Klápšťová, 2017, str. 27)

2.1 Síla života – postavení ženy

Hlavní náplní denní práce ženy bylo vytvoření příbytku a příprava potravy, dále péče o rodinu, zpracovávání kůží, šití a vyšívání urzoními² ostny (*obr. 2*) či korálky (v časovém období, kterým se zabývá tato práce, bylo už častější zdobení korálky), sběr dřeva na oheň a rostlinné potravy, nošení těžkých břemen (např. při stěhování tábora). Hlavním životním úkolem bylo udržet kontinuitu rodiny, a v důsledku toho i pokračování celého kmene. Důležitost vykonávaných činností, zejména kontrola nad výrobou potravy, zahrnující právo rozdělovat a hospodařit, jí zajišťovala značné postavení. Nikoliv muž, ale žena byla obvykle považována za vlastníka rodinného *týpí* a majetku a jako vlastník mohla svého manžela i vyhodit. Na ženě také záviselo činění kůží. Kožedělnictví mělo pro indiány velký význam, a to nejen kvůli šacení, ale především kvůli obchodu s jinými kmeny i Evropany. (Grinnell, 1972, str. 72; Taylor, 1994, str. 92–95; Klápšťová, 2017, str. 27)

Na pláních fungovala polygynie³, muži si brali obvykle za další ženy sestry své první manželky. V případě úmrtí první ženy se o rodinu postaraly její sestry, proto bylo dětem odmala vštěpováno, aby své tety oslovovaly jako svou skutečnou matku. (Klápšťová, 2017, str. 27; Utley, 1999, str. 20) Podobně tomu bylo u otcových bratrů, které dítě nazývalo „otče.“ (Fire Lane Deer, Erdoes, 2004, str. 28)

---

² Urzon kanadský (*Erethizon dorsatum*) dnes žije především v Subarktické oblasti, dříve však obýval i oblasti Prérií a Velkých plání. Urzoní ostny byly před příchodem korálek oblíbeným materiálem na výšivky. Každé zvíře má kolem 30 000 ostnů asi 15 cm dlouhých. Barví je nejrůznějšími přírodními barvivy, např. kůrou divoké švestky. Urzon se navenek podobá dikobrazu, na rozdíl od něho nežije v podzemní noře, ale leze po stromech. (Zelený, 1994, str. 225)

³ Mnohoženství

2.1.1 Zpracování kůží

Oškrabání a činění kůží mozkem je fyzicky namáhavá práce, kterou prováděly výhradně ženy. Nejdříve bylo nutné kůži namočit asi na týden do vody (nebo do vody s popelem). Namáčením kůže změkla. Pak se vypnula do rámu nebo se napnutá přikolíkovala k zemi a oškrabala z obou stran, z masové strany se oškrábaly blány, podkožní tkáň a zbytky masa (tzv. *mízdření*), z vnější pokožky chlupy. Coby nástroj sloužilo bizoní žebro nebo škrabka z kosti jeleního běhu (tzv. *frejšr*), později z oceli s násadou z jeleního parohu (tzv. *skrejpr* – používal se výhradně při škrábání za sucha). Chlupová strana se škrabala v mokřem i v suchém stavu, kdy se ztenčila v průřezu, a zmenšila se tak její hmotnost (*obr. 3*). Během procesu se musela kůže na rámu neustále utahovat, aby byla napnutá. Když se kůže nechala v rámu zaschnout, ztvrdla a smrštla se. Byla vhodná např. na výrobu tubusů, štítů a bubnů (tzv. surová kůže neboli *rawhide*). Po procesu oškrabání ji bylo nutné zneutralizovat, kůže se na několik hodin ponořila do potoka. (Navrátil, Činění usní a kožešin indiánským způsobem mozkem; Zachar, 1985, str. 68–70)

Pokud žena vyráběla kůži na oblečení, potřebovala ji mít doměkka vyčiněnou. Toho se dosáhlo činěním mozkem, který obsahoval velké množství tuku. Žena mozky povařila a nadrtla do podoby roztoku. Do takového roztoku se kůže ponořila, dokud mozkem zcela nenasákla. Jinou metodou bylo upevnit kůži do rámu a vstřebávat do ní mozky vtíráním. Pak se několikrát vyždímala a zašily se v ní díry.

Dále bylo třeba kůži vysušit, aby se kůže při vysušení nestáhla a neztvrdla, ženy používaly *valchování* (přetahováním kůže přes provaz všemi směry). Když nebyla kůže dostatečně vláčná, musel se proces *promozkování* znovu opakovat, dokud se takového stavu kůže nedostala. Posledním důležitým krokem bylo její vyuzení, kterým se kůže zafixovala dehtem z kouře. Díky uzení je kůže odolná proti vodě, a po namočení neztvrdne. Po vyuzení bylo dobré kůži oprat v potoce a tím se i ujistit, zda byla práce vykonána úspěšně. (Navrátil, Činění usní a kožešin indiánským způsobem mozkem)

2.1.2 Šití, vyšívání korálky

Ženy šily šlachami zvířat nebo bavlněnou nití, získanou od Evropanů obchodem. Kostěné jehly pozvolna nahrazovaly jehly z kovu, tak jako urzoní ostny korálky. Vyšívání urzoními ostny, tzv. *quillování*, má mnoho technik. (Grinnel, 1972, str. 119, 120) Korálky přišly na prerie v poslední dekádě 18. století. Zezačátku se používaly velké korálky, tzv. *pony beeds*, později menší, tzv. *seed beeds*, v rezervacích ještě menší *baby beeds*. Opět se používalo několik technik, z nichž nejjednodušší a nejfrekventovanější ve zkoumané oblasti, je tzv. *líný steh*. (Taylor, 1994, str. 132–139).

Obr. 2: Šajenské mokašíny z Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur v Praze. Lze na nich vidět jak výšivku z urzoních ostnů (kruhy uprostřed), tak z korálek *pony beads*. (Fotografie autor)

Obr. 3: Indiánská žena škrabe kůži za sucha, napnutou v rámu. (Navrátil, Činění usní a kožešin indiánským způsobem mozkm)

2.2 Síla bránit a zabíjet – postavení muže

Status celé rodiny závisel na úctě, kterou jí prokazovali lidé v táboře, což zajišťoval především muž. K prestižnímu postavení muže v táboře dopomáhal i počet manželek, především pak získané pocty a válečné úspěchy. (Grinnell, 2000, str. 74; Klápšťová, 2017, str. 27)

2.2.1 Válečnictví

Muže na Velkých pláních soustavně zaměstnávala válka. Lakotové, Šajeni a Arapahové mezi sebou udržovali mír a často se spojili do vzájemné koalice v boji proti jinému kmeni nebo evropským přistěhovalcům, proti kterým vedli téměř soustavně válku. Motivem vedených válek byla obrana vlastního kmene, pomsta, získání území, kořisti a slávy nebo postavení ve kmeni. Za čistě mužův majetek se považovala válečná a lovecká kořist (např. ukradení koně) a zbraně. (Utley, 1999, str. 19; Taylor, 1994, str. 92–95)

Mezi lakotskými válečníky hrály důležitou roli čtyři cnosti, kterými měl ideální muž vynikat. Byla to předně statečnost, odměřující jednotlivé stupně válečných poct a stojící na prvním místě, dále štědrost, tedy velkorysé vzdávání se úlovku ve prospěch potřebných, což ztotožňovalo bojovníkovy zájmy se zájmy komunity. Třetí vlastností byla síla, kterou muži stavěli na odív buď snášením fyzické bolesti při *Tanci slunce*, jehož hlavní myšlenkou je sebeobětování svého těla ve prospěch komunity, anebo snášením válečných zranění. Zachovávaní vážnosti v emocionálně vypjatých situacích zajišťovalo válečníkovi respekt, nedodržování naopak obecné pohoršení. Poslední vlastnost byla moudrost, ke které bojovník dospěl především ve stáří a rozvíjel se k ní duchovním životem a kontaktem s nadpřirozeným světem. Úsudek hrál klíčovou roli v otázce strategie na lovu i v bitvě. Moudrost slibovala vliv a vůdcovství v duchovní i v politické sféře. (Utley, 1999, str. 23–25)

Na velkých pláních fungoval systém statečných činů, za které se udílela orlí pera, která měla válečnickovým soukmenovcům říci, jakých zásluh bojovník dosáhnul. Nejváženějším činem bylo zasazení úderu nepříteli, k čemuž sloužily tzv. *úderové hole*. Nutné bylo přiblížit se nadosah k nepříteli a beze zbraně ho udeřit. Udeřit nepřítele bylo možné také lukem, pažbou pušky či rukou. Tomuto činu se říkalo *Grand coup* (velký čin – výraz vnikl od francouzských obchodníků a průzkumníků, výraz *coup* znamená dotek, úder). *Coupy* (menší pocty), se udílely za zabití nebo skalpování nepřítele či za krádež koně. (Utley, 1999, str. 23–25; Klápšťová, 2017, str. 22–23)

Nešlo o to nepřítele zabít, ale pokořit. *Coupy* se udělovaly i bojovníkům, kteří nepřátelského válečníka udeřili jako druzí, třetí i čtvrtí (v šajenském systému poct se čtvrtý úder již nepočítal). Také záleželo na okolnostech činu – pokud byl udeřen slavný válečník, byla cena činu vyšší než úder, zasazený nezkušenému mladíkovi. Válečník, získající statečný čin, byl v komunitě oslavován, měl právo se vychloubat a opakovat historku o svém hrdinství. (Utley, 1999, str. 23; Moore, 2003, str. 113, 128, 129) Pokud se válečníci opakovaně vyznamenali statečností, mohli nosit prestižní čelenku z orlích per (*obr. 4*), která se udělovala jen význačným vůdcům a jejich vlastníkem byl málokdo. (Kupčik, 2017, str. 20, 51)

Obr. 4: Čelenka z orlích per kmene Šajenů zepředu a zezadu. (Z archivu Pavla Conka)

Typickým způsobem vedení války byly válečné výpravy. Výpravu mohl zorganizovat a vést kdokoliv, musel ovšem najít dobrovolníky, kteří se k němu připojí. Výpravu mohli vést také kmenoví policisté, u Lakotů tzv. *akíčhitapi*, pokud se jednalo o velkou výpravu, kde bylo důležité vynucení určitého postupu a pravidla chování. Horliví mladí válečníci, toužící se vyznamenat, často zmařili připravovanou léčku předčasným útokem, aby k tomu nedošlo zajišťovali právě *akíčhitapi*. I během těchto výprav platilo, že účast nebyla povinná. Odjezdu předcházely přípravy, zejména uvedení zbraní do funkčního stavu a zajištění materiálního zázemí rodiny během válečnickovy nepřítomnosti a porada se svatými muži, kteří často vykonávali obřady ve snaze posílit výpravu. Válečníci se za svatými muži vypravovali také kvůli získání *válečné medicíny* (kouzla, které je v boji ochrání, dodá jim odvalu a sílu, mohlo se jednat např. o kamínek nebo píseň), za takovou *medicínu* dostával svatý muž obvykle dar. Neméně důležité bylo prohlédnout koně, často se i jemu dávala vlastní *medicina*. Toho se dosahovalo válečným malováním nebo očištěním kouřem z pelyňku. Častým zvykem bylo se před bitvou pořezat na pažích pro štěstí a přizeň přírodních sil (Zachar, 1985, str. 168). Moore také uvádí, že se u Šajenů válečníci nezřídka před výpravou postili, nebo si odepřeli pohlavní styk. Vlastní odjezd proběhl v tichosti bez oslav, neboť takové oslavy mohly i narušit *válečnou medicínu*. (Utley, 1999, str. 29; Moore, 2003, str. 109–110; Grinnell, 2000, str. 40)

Spíše, než s jasným účelem jezdili válečníci hledat možného nepřítele. V blízkosti nepřátelského území byli vysláni zvědi, u Šajenů tzv. „vlci“. Po vypátrání nepřátelského tábora se válečníci zastavili, aby se pomalovali a připravili svou medicínu. Někteří válečníci si zapletli *skalповé kadeře* (obr. 5). Pak došlo k samotnému boji. Mladí válečníci, kteří se ještě ve válce neosvědčili, měli na starost hlídání koní. (Utley, 1999, str. 109; Moore, 2003, str. 111–113)

Obr. 5: *Skalповé kadeř*, copánek na temeni hlavy, který se dal snadno odříznout. Válečníci si jej zaplétali kvůli vyprovokování nepřítele. Na fotografii *Vlčí šat* z kmene Šajenů. (Z archivu Milana Mráze)

U Šajenů existovali *sebevražední mládenci*, kteří vjížděli do bitvy první. Neměli žádnou ochrannou medicínu, byli nazí a bez pomalování, nebyli ozbrojeni. Svá těla vystavovali nepřítelům k něčí poctě, z pomsty, protože je odmítlo děvče, na základě snu či z jiných důvodů. Během boje jim nikdo nepomohl, ostatní válečníci respektovali jejich sebevražedný závazek a dodávali jim odvalu pokřikem. *Sebevražední mladíci* během poklusu k nepříteli zpívali své *písně smrti*⁴. *Sebevražední mládenci* vjeli mezi nepřátele, a snažili se je shodit z koní, bít je pěstmi anebo škrtit, dokud se kolem nich nepřátelé neshlukli a nezabili je. Taková smrt byla považována za čestnou. Po smrti všech sebevražedných mladíků začali zpívat své *písně smrti* i ostatní válečníci a vyrazili k boji. Když válečníci nepřátele porazili a měli s sebou i ženy, ženskou prací bylo rozčtvrcení těl padlých nepřátel, aby se uvolnil jejich duch. Šajenské ženy se mohly bitvy také zúčastnit, započítat úder a vzít kořist, pokud jim někdo blízký v minulých bojích padl a chtěly se pomstít. Krutost Šajenů hraničila mnohdy až s genocidou. Jejich cílem bylo totální zničení nepřítele. Se zcela jiným válečnickým přístupem se setkáme u Lakotů a Arapahů, kterým většinou více záleželo na ukořisťení koní a započítání úderů. Šajeni zabíjeli i ženy nepřátel a pronásledovali je, dokud jim to síly koní dovolily. (Moore, 2003, str. 111–113, 117–118)

---

⁴ Zpěvy, kterými si bojovník dodával odvalu zemřít, *písně smrti* si válečníci skládali sami nebo se v rodině dědily.

Pokud se válečníci vraceli jako vítězové s kořistí (např. se skalpy, *skalpovými kadeřemi*, koňmi), vyslali posly, aby pro ně mohlo být připraveno slavnostní uvítání. Pokud bylo dobyto vítězství, oslavovalo se po dlouhou dobu, někdy i čtyři noci. Ženy procházely táborem a ukazovaly na tyčích získané skalpy, které přivezli jejich muži. Válečníci byli pomalováni černou barvou a zpívali *písně vítězství*⁵. Oproti tomu neúspěšní válečníci vjížděli do tábora v noci, aby skryli svou hanbu. (Utley, 1999, str. 30)

Rodiny padlých válečníků propadaly záchvatům smutku a nezřídka se zraňovaly či rozdaly téměř všechny majetek. Takto popisuje *Chromý jelenec*⁶ truchlení vdov po smrti svého prastrýce a jejich manžela *Kráčejícího bílého jestřába*: „*Když ten muž nakonec odešel na věčnost, dvě ženy, které ho přežily, ho pohřbily na úbočí kopce. Vzaly nože na vydělávání kůží a pořezaly se hluboko na pažích a nohách, aby ukázaly svůj žal. Málem si taky uřízly malíčky na nohou, ale kdosi jim řekl, že to už se nesmí a že by je vláda za to mohla potrestat. Tak si místo toho ustříhly vlasy. Klečely a plakaly čtyři dny a noci: tak svého muže milovaly*“ (Fire Lane Deer, Erdoes, 2004, str. 21–22). V té době se sice jednalo až o raně rezervační dobu, nicméně zvyk se uchoval. (Zachar, 1985, str. 170)

2.2.2 Válečnické spolky

Válečnické spolky (též v literatuře uváděno jako válečnické společnosti) napříč kmeny Velkých plání byly velmi podobné v názvech, příbězích o jejich původu, symbolech nebo také v organizaci. Navzdory tomu měl každý spolek jedinečné kulturní rysy svého kmene. (Moore, 2003, str. 130)

Členství ve válečnickém spolku bylo považováno za prestižní. Od člena se očekávalo, že bude nadstandardně statečný a bude v bitvě mezi prvními. Spolky měly také podobnou úlohu jako *akíčhitapi*, kdy měly na starost udržení kázně během bitvy. K výsadě člena spolku patřil určitý druh válečného pomalování, odznaků, oblékání, písní a bojových praktik. Neznamenal to však, že by daný druh oblékání musel striktně člen spolku nosit, jednalo se o výsadu, nikoliv povinnost. Všechny spolkové atributy na sobě měli obvykle jen předáci. Pokud měl válečník nějaké vidění nebo sen, mohl nosit klidně i nějaké spolkové atributy, aniž by byl jeho členem. (Moore, 2003, str. 133; Utley, 1999, str. 31)

---

⁵ Rychlý zpěv o tom, že je dobré být na živu a vyhrát.

⁶ *John Fire Chromý jelenec* (1903-1976), uváděný často nesprávně jako *Chromý jelen*, lakotsky Táhča Hušté, byl významný svatý muž a aktivista z kmene Lakotů Mníkhowožu. (Fire Lane Deer, Erdoes, 2004; Majer, 2019)

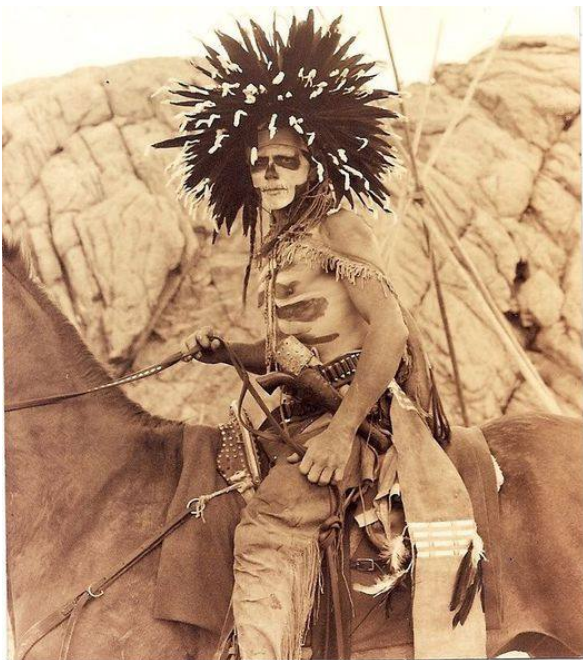
Bývalo zvyklostí, že než se mladí muži stali členy, museli doprovázet spolek na válečné výpravě a pomáhat ostatním členům (např. hlídáním jejich koní). O nejlepší a nejstatečnější mladé muže se spolky „přetahovaly“. Probíhalo to tak, že se spolky při přijímání nových členů sešly, po každé straně či v řadách, bylo-li jich více, seděl jeden spolek, a snažily se pokřikováním mladíky přimět, aby si sedli k nim. Když tak mladíci učinili, stali se „čekateli na členství“ v daném spolku, na jehož straně (či v jehož řadě) seděli (členy se stali po zmíněném absolvování válečné výpravy nebo po zaplacení vstupného). Členství v některých spolcích bylo dědičné. (Moore, 2003, str.133–134, Zachar, 1985, str. 149)

Spolky měly jednoho až čtyři velké náčelníky, od čtyř do šestnácti malých náčelníků, řadové členy. Některé spolky mívaly i neprovdané ženy, které se staly jejich ozdobou a ujímaly se role hostitelek (např. při spolkových hostinách). Od malých náčelníků se očekávalo příkladné jednání, velcí náčelníci měli vlastní odznaky, symboly nebo písně, u Šajenů byli voleni malými náčelníky na období zhruba čtyř let. Velcí náčelníci se často vyhýbali manželství a založení rodiny, aby se mohli cele věnovat spolku, nebylo to však povinností. Pokud spolky postihly vážné nehody a válečné neúspěchy, říkalo se o nich, že mají špatnou *medicínu* a mladí válečníci se k nim nechtěli přidat. (Moore, 2003, str. 131–134)

Asi nejslavnějším válečnickým spolkem jsou *Psí muži*⁷ (obr. 6). Jejich atributy byly čapky z vraních per, zubaté úderové hole, prstencová chřestidla, psí provazy. *Psí muž* zabodl svůj kolík do země a zavázal se, že ho nevytáhne, dokud bitva neskončí, spolubojovník jim nepřijde na pomoc anebo dokud nepadne. Na kolíku visela šerpa, kterou si *Psí muž* navlékl přes rameno. Nad válečníkem někdy stáli jeho spolučlenové, kteří se na nepřátele, kterým přivázaný válečník připadal jako snadný terč, sesypali. Přivázaný válečník tak mohl sloužit coby návnada. (Moore, 2003, str. 112; Tadič, 2010, str.17–18)

---

⁷ Někdy nesprávně uváděni jako *Psí vojáci*.

Obr. 6: *Pří muž* s typickou čapkou z vraních per. (Z archivu Milana Mráze)

Nejprestižnějším spolkem u Lakotů byla *Statečná srdce*, mající asi padesát členů. Nejvýše postavení v jejich hierarchii, tzv. *Oblečení v šerpě*, měli obdobné kolíky s šerpou jako *Pří muži* se stejným pravidlem boje. Charakteristickou čelenkou tohoto spolku byla čapka s bizoními rohy a dlouhým pruhem orlích per. Ve společnosti ještě fungovala jakási „elita v elitě“, *Půlnocní společnost Statečných srdcí*, kterou spoluzaložil slavný *Sedící býk*⁸. Jejich název vznikl od spolkových hostin, provozovaných výhradně v noci. (Utley, 1999, str. 31)

V rezervačních dobách začaly spolky zanikat, neboť staří členové umírali a mladí se nemohli stát členy bez získání válečnických poct. Po první světové válce se spolky přizpůsobily americkému způsobu vojenských poct a zažily rozkvět díky indiánským veteránům z druhé světové války a války ve Vietnamu. (Moore, 2003, str. 135–136)

Ženy také měly své spolky, nikoliv však válečnické, ale léčitelské, taneční a řemeslné (např. na uchování tradice zdobení urzoními ostny). U Arapahů byly ženské spolky, mající také své odznaky: kožené a kožešinové čapky, zdobené bizoními rohy a vyšíváné mokašiny. (Tadič, 2010, str. 18; Zachar, 1985, str. 149)

---

⁸ Náčelník a medicinman *Sedící býk* (lakotsky *Tatanka Yotanka*) byl slavným vůdcem z kmene Lakotů *Huŋkpapha*. Vedl indiánskou koalici v *bitvě u Little Bighornu* v červnu roku 1876, samotného boje se nejspíš neúčastnil. Po bitvě odešel do Kanady, odkud se vrátil, kapituloval a přijal život v rezervaci. *Sedící býk* zůstal i po odchodu do rezervace symbolem indiánského odporu, proto ho rezervační správce chtěl uvěznit. Při zatýkání byl *Sedící býk* v prosinci roku 1890 zastřelen poručíkem indiánské policie *Býčí hlavou* a seržantem *Rudým tomahavkem*. (Zelený, 1994, str. 195)

2.2.3 Opačníci, heyókhové

U Šajenů tzv. *opačníci*, u Lakotů *heyókhové* byli „posvátní blázni“, kteří dělali vše naopak nebo pozpátku, aby lidi ve vesnici rozesmáli. Věřili, že tím způsobem získají svoji duchovní sílu. *Heyókhou* se válečník mohl stát až po vizi, ve které se mu zjevily *hromové bytosti*, neboť od nich prý jeho síla pramenila. Naproti tomu *opačníkem* se mohla stát i žena. „Zvláštní chování“ se od *opačníků* a *heyókhů* očekávalo jen o obřadech s nimi spojenými. (Neihardt, 2021, str. 149-150; Tadič, 2010, str. 18)

2.2.4 Zbraně

Asi nejdůležitějšími zbraněmi préríjních indiánů byly luk a šípy. Na jisté zbraně (luk, šípy, štít) byli často specializováni výrobci, za kterými válečník šel, když je chtěl vyrobit. Šípy se prodávaly v sadách po čtyřech nebo deseti kusech a platilo se za ně koňmi, masem i válečnou kořistí. (Moore, 2003, str. 119–120)

Indiáni se učili střílet z luku od útlého věku, používali ho k lovu i boji. Na prériích byly rozšířené kratší luky, které svou délkou usnadňovaly střelbu z koně. Šípy byly opatřeny třídičným opeřením a zářezem vzadu k nasazení na tětivu. Existovaly lovecké i válečné varianty šípů. Na opeření se používala pera dravců, ale i krocaní, husí a kachní. Šípy se vyráběly např. z prutů *svídy výběžkaté*⁹. Dříve se na šípy používaly kamenné hroty, díky obchodu s Evropany je časem nahradily ocelové. (Kupčík, 2017, str. 56; Šolc, 1982, str. 87–88)

Mezi další zbraně patřil nůž, který měl každý válečník po ruce v pochvě za opaskem, palice (většinou provrtaná kamenná hlavice, přivázaná surovou kůží na pružné topůrko či na bizoní pyj), kyje, tomahavky (rozšířené byly tzv. *dýmkové tomahavky*, mající na železné části hlavičku dýmky a provrtané topůrko coby troubel, a tak zbraň sloužila jako dýmka i sekera zároveň, takové tomahavky však nebyly příliš účinné), kopí (často sloužící zároveň jako obřadní či spolkový předmět), štít, který se zdobil peřím dravců, koňskými žíněmi, kopýtky nebo drápy, též malbami, vztahujícími se k duchovnímu vývoji, snu majitele (*obr. 7*). Štít nemohl vlastnit každý válečník, ale pouze ti nejstatečnější. Byl z tvrdé surové kůže, která často zabránila i proniknutí kulky. (Šolc, 1982, str. 87, 89–91; Kupčík, 2017, str. 55)

---

⁹ *Svída výběžkatá* (*Cornus stolonifera*), široce rozkladitý keř. Šajeni ji používali na výrobu luků i šípů. (Tadič, 2007, str. 152-155)

Dále se používaly palné zbraně, získané od evropských kolonistů obchodem či ukradené armádě. V sedmdesátých letech se používaly *zadovky* (pušky, nabíjené zezadu) a *opakovačky* (pušky, opatřené zásobníkem na náboje) či *revolvery* (ruční palná zbraň s otočným válcem na náboje). Indiáni si pažby získaných pušek zdobili rytím, peřím, cvoky, skalpy atd. (Moore, 2003, str. 120–122)

Obr. 7: Černá liška z kmene Arapahů se štítem, kopím a puškou, 1898. (Z archivu Milana Mráze)

Obr.8: Nástěnka Milana Mráze, zobrazující jeho repliky indiánských denních předmětů z bizona. Zleva nahoru a doprava dolů: Vidělaná kůže, zpola vidělaná kůže, kůže se srstí, fotografie týpí, srst, předměty z kostí – kostěný štětec na malování *parfleši*, tubusů a ostatních výrobků z *rawhidu*, jehla, hůlka na rovnání pěšinky ve vlasech, hrací kostka, kostěný nůž na řezání dýní, model bullboatu – člunu, potaženém bizoní kůží, *parfleš*, model sáněk, předměty z rohoviny – lžice, roh na byliny, miska, šlachy na šití, paznehty, močový měchýř, bizoní zub.

(MRÁZ, Milan. Nástěnka bizona [elektronická pošta]. Message to: wahinkpekinyan@seznam.cz. 30. srpna 2023 23:37 [cit. 2023-09-17]. Osobní komunikace.; MRÁZ, Milan. Projekt 2023 [elektronická pošta]. Message to: wahinkpekinyan@seznam.cz. 16. října 2023 19:40 [cit. 2023-10-18]. Osobní komunikace)

2.2.5 Lov

Lov znamenal dlouhé hodiny pochodu za zvěří za jakéhokoliv počasí, vypátrání a usmrcení zvířete, dopravu jeho těžkého těla do tábora. Vyžadoval trpělivost, vytrvalost, opatrnost a zkušenosti. Tuto práci měl na starosti muž. (Šolc, 1982, str. 84; Zachar, 1985, str. 40)

Indiáni Velkých plání lovíli bizony¹⁰, vidlorohy¹¹, jeleny wapiti a jelence¹², lišky¹³. Jejich hlavním zdrojem materiálů a potravy se stal po příchodu koní¹⁴ bizon, který jim skýtal vše, co potřebovali, např. z rohů vyráběli lžíce a misky, z kopyt lepidlo, ze šlach nitě a tětivy do luků, z trusu palivo, z obalu žaludku nádobu na uchovávání vody a na vaření, mozek používali na vydělávání kůží (*obr. 8*). Součástí lovu na bizony byl též bizoní tanec, bizoní lebky se používaly při obřadech, např. při *Tanci slunce*. (Zachar, 1985, str. 40; Zelený, 1994, str. 24; Mráz, 2023, emailová korespondence)

Lov na bizona metodou obklíčení probíhal takto: když zvědi vypátrali bizoní stádo, oznámili to v táboře vyvolávači, který to rozhlásil po celé vesnici. Obvykle se vyjíždělo druhý den ráno, aby se lovci mohli připravit, často se i kvůli lovu stěhoval celý tábor, aby byl stádu blíž kvůli přepravě ulovených zvířat. Byla to obyčejně slavností událost, lovci se na lov vystrojili jako do bitvy (pomalovali se, svázali copy, do vlasů si však nezapletli pera ani jiné ozdoby, neboť by jim při lovu překážely). Vůdci tábora rozhodli, z kterého místa bude nejvýhodnější zaútočit. „*Vždycky jsme se snažili dostat k bizonům co nejbliž, neboť jejich maso, běží-li zvíře déle než je nutné, je tuhé*“, popisuje náčelník *Stojící medvěd*¹⁵ z kmene Lakotů Brulé. Bizoni se lovíli lukem a šípy nebo kopím. (Hamilton, 1965, str. 41).

---

¹⁰ Bizon americký (*Bison bison*) je největší suchozemské zvíře v Americe. První Evropan, který bizony spatřil, byl Cabeza de Vaca v roce 1530, kdy jich žilo asi 50–60 milionů. V roce 1897 byly zastřeleny poslední kusy. Díky vznikům národních bizoních oblastí se dnes počet bizonů odhaduje na 35 000 kusů. (Zelený, 1994, str. 24)

¹¹ Vidloroh americký (*Antilocapra americana*) je velký plachý savec s parožím. (Zachar, 1985, str. 31–32)

¹² Jelen wapiti (*Cervus canadensis*) a jelenec viržinský neboli běloocasý (*Odocoileus virginianus*) jsou dvě odlišná, někdy zaměňovaná zvířata. (Kupčík, 2017, str. 85)

¹³ Liška šedohnědá (*Vulpes velox*) je noční lovec, živící se drobnými savci. (Zachar, 1985, str. 31)

¹⁴ Koně k préríjním indiánům přišli v první polovině 16. století díky španělské výpravě za Aztéky. Indiáni na nich jezdili s neobyčejnou obratností. K Lakotům, Šajenům a Arapahům se koně zřejmě dostali obchodem s kmeny Mandanů a Arikarů. (Taylor, 1999, str. 45)

¹⁵ Luther Standing bear (1868-1939) – autor knihy *My people, the Sioux*. (Hamilton, 1965, str. 179)

„Za chvíli mě zahalil mrak prachu, takže jsem před sebou nic neviděl. Jediné, co jsem mohl slyšet, byl hukot a rachot kopyt bizonů, kteří se hnali tryskem vedle mne. Moje kobyla se plašila, uhýbala jednou sem, jednou tam a já se musel držet, protože mi byl život milý“, popisuje *Stojící medvěd* (Hamilton, 1965, str. 41).

Po ulovení se zvíře stáhlo, rozčtvrtilo a vyvrhlo. To musely ženy udělat rychle, aby se maso nezkazilo. Poté se odneslo se do tábora na hostinu. Pokud dospívající hoch ulovil svého prvního bizona, požádal jeho otec vyvolávače, aby to oznámil táboru. Obvyčně pyšný otec daroval koně. Za největší delikatesu patřil bizoní jazyk, ledviny a hřbet, které se nezřídka jedly syrové (Hamilton, 1965, str. 40–43; Moore, 2003, str. 60)

Pohyb bizoního stáda závisel na podnebí. Bizon mohl být skolen stopováním, tj. plížením se ke zvířeti proti větru, nebo zmíněným obklíčením. Existovaly i staré způsoby lovu bizonů před příchodem koní, jeden z nich spočíval v tom, že se lovci převlékli do vlčích kůží, a mohli se tak přiblížit ke stádu, aniž by ho vyplašili. (Taylor, 1994, str. 111; Kupčík, 2017, str. 91)

Po vyhlazení bizonů byli indiáni nuceni odejít do rezervací. Evropané vybití bizonů dosáhli opakovacími puškami, pravdou ovšem zůstává, že se na vybití bizonů podíleli i sami indiáni. (Navrátil, *Americký bizon – indiánská predace*)

Obr. 9: Výjev z lovu bizonů. (Z archivu Milana Mráze)

2.3 Síla kontinuity – postavení dětí

Préríjní indiáni měli zvláštní způsob výchovy. S dětmi jednali mírně, nebili je ani jinak netrestali, pouze se jim dávali doporučující rady. Nejmenší děti ženy chovaly v nosítkách (někde uváděno nepřesně jako kolíčky), které si mohly při práci dát na záda (*viz obr. 10*). U chlapců bylo mířeno na jejich ambicióznost a hrdost, motivaci sledovat nějaký cíl. Za příklad jim měli sloužit stateční válečníci, těšící se všeobecné úctě. Děti byly od mala připravovány na životní roli hrou. Nikdy nebyly samy, na jejich výchově se podíleli prarodiče, strýčkové, bratřenci a další příbuzní. Důležitou rolí prarodičů bylo dětem vypravovat příběhy, které dětem ukazovaly, co je správné a co ne, a předávaly moudrost předků. Výchova začala učením dětí, že mají být za každé situace potichu, aby nerušily starší lidi a nemohl je vypátrat nepřítel. Bylo jim vštěpováno, aby se ke starším chovaly s úctou a nikdy je nepřerušovaly, když mluví, tedy byly vedeny k sebeovládání. Když byly děti starší, dávaly se jim hračky, připravující je na život. Chlapci luk a šípy, dívce panenka nebo štěně. Chlapec byl učen, jak se stát bojovníkem, a to i pomocí her s ostatními chlapci, napodobujících válku nebo lov na bizony. Tím se v chlapci probouzela soutěživost a utužovaly se síly. Hoši se učili jezdit na koni stejně brzy jako chodit, důležité také bylo plavání ve studené vodě a lov na menší zvířata. (Grinnell, 2000, str. 60, 62–63; Hamilton, 1965, str. 21–22)

Když dosáhla dívka staršího věku, byla zasvěcována do role ženy. Byla posílána pro vodu, nosila dříví, učila se šít a vyšívát. Když dosáhla puberty a měla první menstruační periodu, otec dívky to nechal veřejně vyhlásit vyvolávačem, často i daroval koně. Dívka si rozpletla vlasy, vykoukala se a byla natřena červenou hlinkou. Musela se očistit kouřem ze sladké trávy tomkovice, jehličí z jalovce a pelyňku, a opustila rodinné *týpí* s babičkou na čtyři dny. S rodinou mohla zůstat v případě, že se z příbytku odnesou veškeré posvátné předměty, vaky a dýmka, včetně orlích per. Po uplynutí čtyř dnů se dívka musela znovu očistit kouřem. Od té doby byla plnohodnotná žena. V době menstruace dívka nesměla jezdit na koni, pouze na klisně, jíst vařené maso, ale pouze upečené na uhlíkách, musela mít vlastní nádobí, kterého se muži nesměli dotknout. Pokud se dívka dotkla štítu či jiné zbraně, věřilo se, že její majitel bude v příští bitvě zraněn. Majitel štítu nebo posvátného vaku se takovým dívkám vyhýbal, neboť kdyby s nimi jen usedl do stejného *týpí*, ohrozilo by to prý jeho duchovní schopnosti. (Grinnell, 2000, str. 69, 74)

Velkým dnem v životě dívky bylo propíchování uší. Obřadem chtěli dívce rodiče a prarodiče ukázat, jak si jí váží. O propíchnutí uší požádali muže, proslaveného statečností a moudrostí. Dívka byla uložena na pokrývku a kolem ní se rozmístily dary, které rodina rozdává jejím jménem. Muž, který byl vybrán k propíchnutí, dostával nejcennější dar a obdiv komunity. Uši se propichovaly ostrou kostí, u toho se odříkávala modlitba. Po provedení samotného obřadu následovala hostina a muž, který dívce uši propíchl, vyprávěl o nějakém důležitém činu z boje. Uši se také mohly propíchnout jen symbolicky (např. před samotným narozením dítěte), po čemž je mohl propíchnout kdokoliv bez obřadu. (Fire Lame Deer, Erdoes, 2004, str. 23; Grinnell, 2000, str. 60)

Ve věku asi šesti let dostalo dítě jméno, které se během života několikrát změnilo, u muže např., pokud učinil nějaký statečný čin. Jména mohla být i dědičná, jméno významného předka nebo otce se ale u mužů udělovalo za prokázanou statečnost. Ve věku kolem dvanácti let až čtrnácti let se z chlapce stával bojovník, absolvoval svůj první lov na bizona a byl zasvěcen do mužských povinností. Musel jít sám na kopec a postit se čtyři dny a noci (nesměl ani pít), byl nahý, měl jen pokrývku nebo bizoní houni, dýmku, chřestidlo s asi čtyřiceti kousky masa uvnitř, které si uřezala jeho babička z paží. Chouli se v jámě a čekal, dokud si pro něj medicinman po uplynutí lhůty nepřišel. Když dostal vizi, mohl se stát také medicinmanem, záleželo na její povaze. Obvykle chlapec dostal své dospělé jméno po provedení čekání na vizi. Pokud by si chlapec vymyslel, že nějakou vizi měl, přivodilo by to prý jemu nebo jeho blízkým smrt. Podobný půst činili v průběhu života muži, kteří chtěli získat silnou *medicínu*, pravidelně se pak odcházeli postit svatí muži. (Grinnell, 2000, str. 63, 67; Fire Lame Deer, Erdoes, 2004 str. 7–9)

Obr. 10: Ženy z kmene Severních Šajenů s dítětem v korálky vyšíváných nosítkách, 1911. (Z archivu Milana Mráze)

3 NÁMLUVY, UZAVŘENÍ SVAZKU A MANŽELSTVÍ

Mladý muž nemohl se svobodnou dívkou přímo promluvit. Když se mu nějaká dívka zalíbila, přišel k jejímu obydlí, zahalil se pod namlouvací deku (často zdobenou pásem z korálek, nebylo to ale pravidlem), a čekal, až dívka vyjde (viz obr. 11). Aby na sebe mladík upozornil, mohl hrát na flétnu. Pokud o něho dívka projevila zájem, přistoupila k němu a schovala se pod deku. Takový pár nesměl nikdo rušit a lidé, kteří chodili kolem dělali, že pár nevidí. Další fází bylo požádat jejího otce, zda si ji mladík může vzít (námluvy trvaly rok až pět let, než mladík jejího otce požádal). Musel mu dát nějaký dar, obvykle koně. Cena dívky (tj. počet koní) se odvíjela od její krásy a postavení rodiny. Pokud otec dary přijal, sňatku už nic nebránilo. Pokud nepřijal, musel muž dívku v noci unést (tomu otcové zabráňovali tím, že dívky k loži přivazovali) a utéci s ní, nebo se vrátit s nepořízenou. Pokud dívka byla žádaná, často byla před jejím *týpi* fronta nápadníků s dekou, kteří čekali, až na ně dojde řada. (Klápšťová, 2017, str. 24-25; Grinnell, 2000, str. 75)

Po svatbě se dívčina matka jala vyrábět svatební výbavu, nové rodinné *týpi* a jeho vybavení. Pokud žena pocházela z jiné tlupy než muž, vždy se novomanželé přestěhovali k tlupě ženy. Muž nesměl po dobu manželství přímo promluvit na svojí tchyni a musel se jí vyhýbat, totéž platilo i pro snachu a tchána. Když od sebe něco potřebovali, sdělili si to přes třetí osobu. Muž obvyčejně lovil i pro tchýni i tchána, tchyně zas svému zeti obstarávala potravu a oděv. (Grinnell, 2000, str. 82; Tadič, 2010, str. 18)

Obr. 11: Namlouvání u Siouxů, 1912. (Z archivu Milana Mráze)

4 ŽIVOT V TÁBOŘE

4.1 Příbytek

Lakotové, Šajeni a Arapahové žili v *týpi*. Slovo *týpi* pochází z *lakotštiny*¹⁶ a označuje charakteristické přenosné obydlí, používané na Prériích a Velkých pláních (*thi*-bydlet, *thípi* – obydlí, dům). (Zachar, 1985, str. 114; Ullrich, 2002, str. 355; Zelený, 1994, str. 148)

Týpi stavěly zásadně ženy. Jednalo se o kožený nebo plátěný plášť natažený na kónické (kuželovité) kostře z tyčí. Pokud bylo *týpi* kožené, sešívalo se z 8 až 10 kůží z mladých bizoních krav. Počet bizoních kůží se lišil podle velikosti zvířete a průměru *týpi* (mohly se používat i jelení a jelenčí kůže, ty jsou však náchylnější k protržení, proto bylo jejich použití spíše výjimkou). Kůže se vždy sešívaly do přesně daného pravidelného tvaru pláště. Jeho součástí byl vchod, dírky pro spínající jehlice vpředu a kouřové chlopně – (*obr. 12*). Aby plášť *týpi* nepropouštěl vodu, byl po zbavení srsti, ztenčení oškrábáním a vyčinění napuštěn tukem. (Moore, 2003, str. 40–41; Grinnell, 1962, str. 213–217)

Vstupní vchod *týpi* směřoval k východu nebo jihovýchodu a kryla ho kožená chlopně. Uprostřed *týpi* se nacházelo ohniště, za nímž směrem proti vchodu seděla vždy mužská hlava rodiny. Bylo to nejváženější místo, které někdy hostitel přenechal váženým hostům na znamení úcty. Tah ohně regulovaly chlopně (pohyblivá křídla, zvaná někdy „uší“), kterými šlo manipulovat pomocí tyčí vně kostry *týpi*, na nichž byly připevněny (*obr. 12*). Plášť *týpi* zatěžovaly kameny či dřevěné kolíky, zabodnuté do země. (Navrátil, Indiánské *týpi* v bizoních dobách; Zelený, 1994, str. 148)

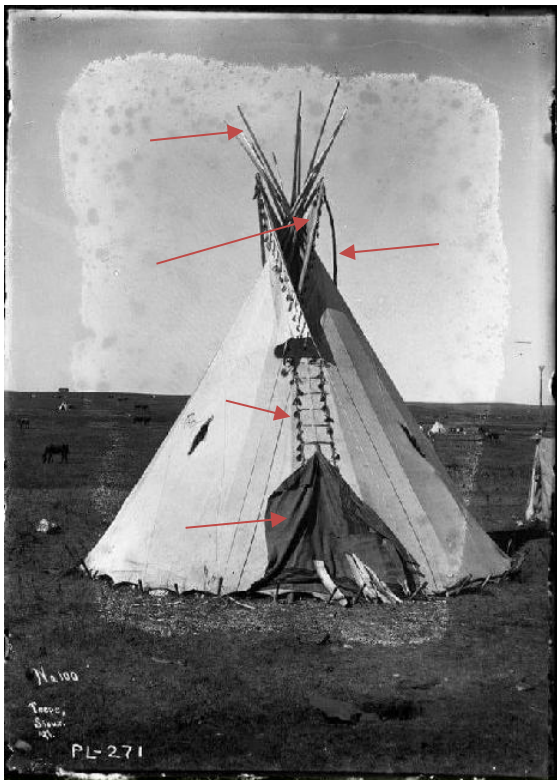
Za součást *týpi* byl také považován *lining*, vnitřní plachta, sešitá z několika kusů. Upevňoval se řemínky k tyčím nebo k velkému řemenu, napnutého kolem obvodu *týpi*. Na *lining* se pak věšely různé věci, např. štít, tubusy, vaky, *týpi tašky* (univerzální tašky lichoběžníkového tvaru na cokoliv) atd. Nedílnou součástí *týpi* byly lenošky, opěrky svázané nejčastěji z vrbových prutů (*obr. 13*). (Grinnell, 1962, str. 213–217, Zachar, 1985, str. 114–123; Navrátil, interiér *týpi* v bizoních dobách)

Šajenská *týpi* byla proslulá bělostí kvůli používání činícího postupu, kterým získávali bělostné bizoní kůže. Bělost ještě zvýraznili pomocí bílého jílu nebo praženého selenitu¹⁷. (Moore, 2003, str. 41)

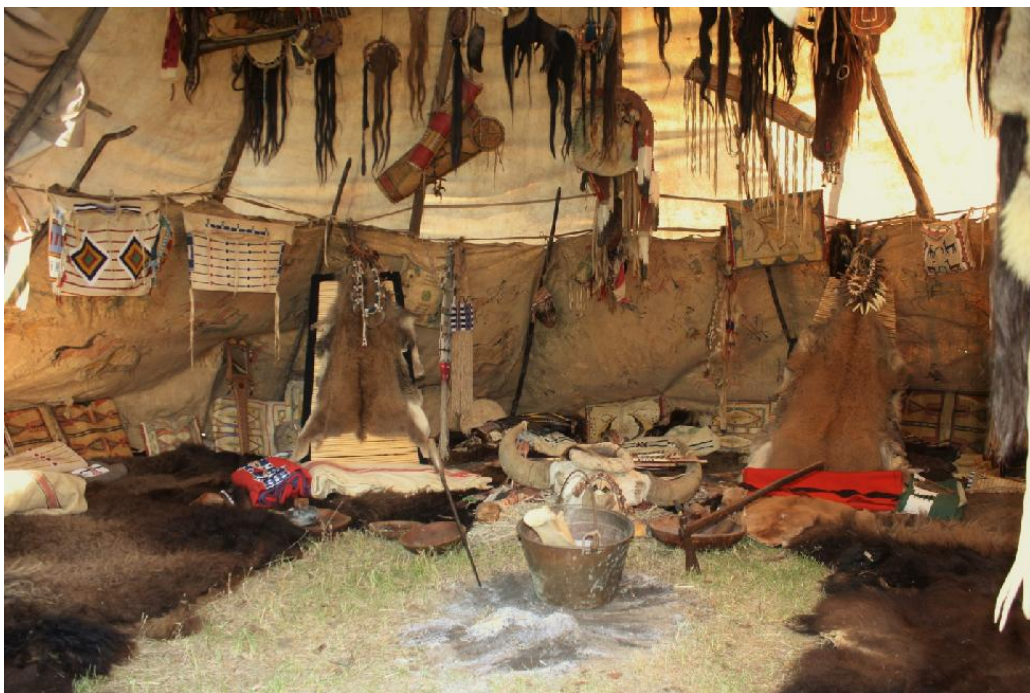
---

¹⁶ Jazyk kmene Lakotů, siuanská jazyková skupina. (Ullrich, 2002, str. 10)

¹⁷ Odrůda sádrovce.

Obr. 12: Siouxské týpí. (Z archivu Milana Mráze) Rudé šipky ukazují (shora dolů) tyče, kouřové chlopně a tyče na jejich manipulaci, spínací jehlice pláště, vchod.

Obr. 13: Rekonstrukce interiéru *týpí* od M. Bad Handa Terryho. Uprostřed ohniště, naproti němu dvě proutěné opěrky, přikryté jeleními kůžemi. Kolem pláště *lining*, podél něhož jsou pověšené *týpí tašky* a další předměty. (Archiv Milana Mráze)

Obr. 14: Arapažský tábor kolem roku 1890. (Z archivu Milana Mráze)

Obr. 15: Rekonstrukce tábora indiánů z Velkých plání na letním táboře občanského sdružení Indian Corral Westerners International z.s v roce 2023. (Fotografie Milan Mráz)

Plášť *týpí* byl často pomalován. Malby na plášti charakterizovaly majitele či mužskou hlavu rodiny (jeho válečné úspěchy, sny, *medicínu* atd.). Šajeni a Arapahové si na pláště malovali nejčastěji široké barevné pásy, medvědí stopy, zvířata, postavy, geometrické motivy. Někdy byl požádán známý bojovník, aby na *týpí* namaloval své válečné úspěchy, za což se mu platilo (např. koňmi). Zvláštním způsobem se barvilo *týpí* člověka, který měl na starosti péči o posvátné předměty (strážce kmenové dýmky, *medicínového* vaku aj.) či byl svatým mužem. (Moore, 2003, str. 41; Zachar, 1985, str. 120; Navrátil, Indiánské *týpí* v bizoních dobách)

V létě se často stavěly před *týpí* přístřešky z kmenů či silných větví, na které se vodorovně přivázaly tyče do čtvercového tvaru. Tato kostra se pak pokryla větvemi (nejčastěji z borovice). Pod přístřeškem se mohlo založit venkovní ohniště, na kterém pak rodina vařila. Přístřešky byly oblíbené a indiáni je stavěli i v rezervacích. (Fire Lane Deer, Erdoes, 2004, str. 20)

Později nahrazovalo kůže na plášť lněné anebo bavlněné plátno (zhruba od poloviny 19. století), v raně rezervačních dobách nahradily *týpí* v létě velké stany s kolmými stěnami, v zimě sruby. (Moore, 2003, str. 40–41, str. 46)

V každém kmeni fungovala propracovaná etiketa, kterou se každý musel řídit při vstupování a opouštění *týpí*. Pravidla se sice napříč kmeny různila, ale některá obecná platila téměř všude. Například byly-li dveře otevřené, mohl návštěvník kdykoliv vstoupit a hostitel ho musel pohostit, i kdyby neměl dostatek jídla sám pro sebe. Slušností hosta zas bylo vzít si hrnek a misku. Pokud byly dveře zavřené, návštěvník zaškrabal na plachtu, nebo zazvonil indiánským klepátkem z kopytek či z rolniček, které si majitelé nezřídka věšeli nad vchod. Při chůzi v *týpí* bylo neslušné přerušit něčí kontakt s ohněm, proto se dovnitř a ven chodilo „uličkou“ za sedícími osobami, nebo se procházející sedícímu omluvil. Když v *týpí* něco kolovalo, nikdy to neputovalo přes vchod, obzvláště obřadní dýmka, došla-li ke vchodu, poslala se zpět. V *týpí* sedávali muži obvykle na severu a ženy na jihu. (Moore, 2003, str. 46; Macek, 2012, str. 56–57)

V indiánském táboře měla každá rodina, navzdory hojnému stěhování, své stálé místo (*obr. 14, 15*). Tábory se stavěly do kruhu nebo i do několika kruhů (každý rodinný klan nebo tlupa mohla mít svůj kruh). Nejčestnějším táborovým místem bylo uprostřed kruhu, kde buď stálo *týpí* poradní, *týpí* strážce dýmky nebo *medicínového* vaku či *týpí* náčelníka. (Taylor, 1994, str. 40; Macek, 2012, str. 60)

4.2 Stěhování tábora

Složení *týpí*, stejně jako jeho stavbu, zajišťovala žena. *Týpí* bylo praktické mimo jiné i proto, že ho indiáni mohli rychle zabalit v případě výskytu nepřátel či bizoního stáda, kterému musel být tábor blízko kvůli přepravě masa. Přepravovalo se pomocí tzv. *travois*, primitivního smyku, který sestával z 6 až 7 tyčí kostry *týpí*, které se přivázaly na sedlo a vlekly se po zemi (obr. 16, 17). Na *travois* se přivázaly dvě menší dřevěné tyče s výpletem či menšími klacíky uprostřed, na něž se naložil rodinný majetek. Menší *travois* přepravovali také psi. (Zachar, 1985, str. 120–123; Šolc, 1982, str. 91–92; Taylor, 1994, str. 49)

Obr. 16: *Travois*, Velké pláň, 80. – 90. léta 19. století. (BOORNE & MAY. photographic print (black and white); cabinet card, museum number Am,A47.6. In British museum.org. [online]. [cit. 2023-09-30]. Dostupné z: https://www.britishmuseum.org/collection/object/EA_Am-A47-6)

Obr. 17: Šajenské *travois*. V „kleci“ mezi tyčemi byla přepravována batolata. (Z archivu Pavla Conka)

4.3 Oděv

Oděv muže sestával z bederní roušky, páru mokasín, košile (kožené nebo látkové), případně z legín (obr. 18, 19). Košile se lišily dle účelu, bývaly na běžné nošení nebo slavnostní. Ty byly většinou z jelenice a zdobené skalpovými kadeřemi, třásněmi, žíněmi, talismany korálkovou výšivkou, často také piktogramy, zobrazující válečné úspěchy vlastníka (obr. 20). Nejzákladnější částí mužského oděvu byla bederní rouška z jednoho kusu kůže nebo z látky. Provlékla se v rozkroku a přivázala ve předu i vzadu opaskem. Legíny byly dvě samostatné nohavice, které se přivazovaly za opasek (obr. 19). Za špatného počasí se muž zahalil do pláště z bizoní kůže. Plášť se většinou nosil kožešinou dovnitř. Oblíbené byly také kabáty, vyráběné z vlněných dek od evropské obchodní společnosti *Hudson's Bay Company* (obr. 21). Vlasy si muži i ženy zaplétali do copů, rozplétali si je pouze na znamení pokory při obřadech a modlitbách. (Zachar, 1985, str. 88; Kupčík, 2017, str. 36–37, 38, 40–41; Neihardt, 2021, str. 244–245)

Indiánky nosily šaty, sešité ze dvou kusů kůže nebo z látky. Šaty sahaly do poloviny lýtek, ukázat kolena bylo tabu. Slavnostní šaty si zdobily výšivkami z korálků či jeleními zuby, mušlemi *Kauri* a *kelnatkami*¹⁸ (obr. 22, 23). V pase si šaty převazovaly páskem. V zimě nosily ženy legíny nebo vysoké mokasíny (obr. 24), chránící je před mrazem. (Zachar, 1985, str. 88; Kupčík, 2017, str. 46–48)

Úložnými prostory na oděv i jídlo byly tzv. *parfleše*, tašky ze surové kůže, skládané do tvaru obálky (obr. 25). Slovo *parfleš* pochází z francouzštiny, francouzští obchodníci a *trappeři* (horalé) o těchto schránkách říkali: „*celui qui pare une flèche – ta, co odráží šípy.*“ (Zachar, 1985, str. 57) *Parfleše* se vyráběly v totožných párech a přivazovaly se na koňská sedla. (Navrátil, *Parfleše – schránky ze surové kůže*)

---

¹⁸ Schránky měkkýšů.

Obr. 18: Hladovějící vlk z kmene Šajenů, 1898. Na sobě má látkovou košili, medaili (které indiáni dostávali od vlády Spojených států amerických za podepsání smluv), bederní roušku, legíny a mokašíny. (Z archivu Milana Mráze)

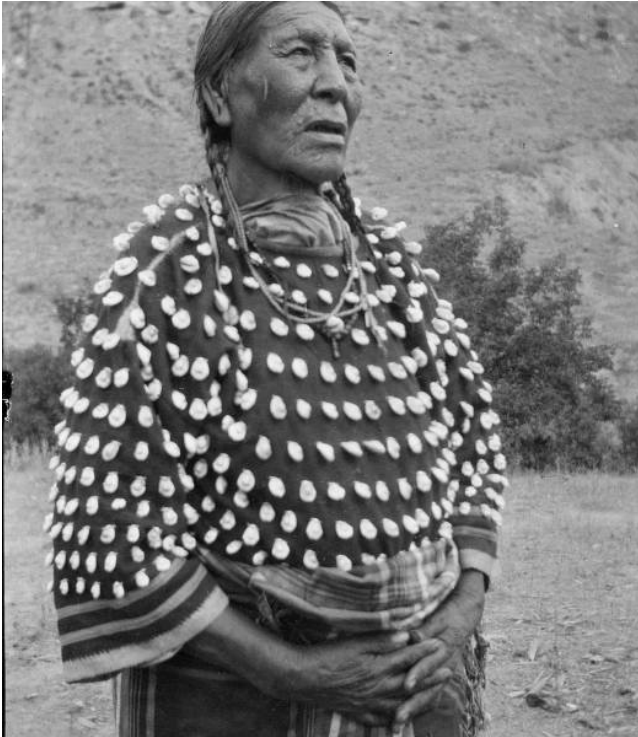
Obr. 19: Šajenské legíny, 1889. (Z archivu Pavla Conka)

Obr. 20: Slavnostní mužská košile s třásněmi, skalpovými kadeřemi, výšivkami z korálků a urzoních ostnů. (Z archivu Pavla Conka)

Obr. 21: Indiánští muži, sklánějící se nad zabítým bizonem. Oblečeni jsou v kabátech *Capote* z vlněných dek společnosti *Hudson's Bay Company*. (Z archivu Milana Mráze)

Obr. 22: Žena Severních Šajenů v látkových šatech, zdobených mořskými mušlemi Kauri (Cowry), 1925. (Z archivu Milana Mráze)

Obr. 23: Kolorovaná fotografie ženy *Volá její jméno* z kmene Lakotů v látkových šatech, zdobených kelnatkami a ženskou náprsenkou z kostic, 1899. (Z archivu Milana Mráze)

Obr. 24: Ženské vysoké mokasíny, zdobené korálkovou výšivkou, Arapahové, 1885. (Z archivu Pavla Conka)

Obr. 25: Lakotská malovaná *parfleš* ve tvaru obálky. Na *parfleše* se nejčastěji malovalo přírodními pigmenty, smíchanými s kožním kličem, v časovém rozmezí práce se používaly i anilinové barvy od Evropanů. (NAVRÁTIL, Lukáš. Parfleše – schránky ze surové kůže. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-09-19]. Dostupné z: <https://indiani.cz/parflese-schranky-ze-surove-kuze/>)

4.4 Potrava

Hlavní potravou indiánů z Prérií a Velkých plání bylo maso, především bizoní, čerstvé i sušené (obr. 26). Maso snídali i obědvali. Vařili v hliněných hrncích (zhruba do pol. 19. století), v obalu bizoního žaludku, později v kotlících (cínových a měděných s vycínovaným vnitřkem), získaných obchodem s Evropany. (Terry, 1999, str. 22–23)

Nomádské kmeny nepěstovaly žádné plodiny (od dob migrace z lesních oblastí), Šajeni však sbírali divoké rostliny, jako byl *dětelník jedlý*¹⁹, pomocí rycích holí. Ženy sbíraly bobule, např. *bez hroznatý* či *střemchu viržinskou*²⁰, z jejichž vysušených plodů pekly ploché kulaté koláče, které se snadno ukládaly v *parlfešich*. Od zemědělských kmenů (např. od Mandanů) též získávali obchodem kukuřici. (Moore, 2003, str. 60–65)

Oblíbeným pokrmem byl tzv. *pemikan*, sušené maso, roztlučené na prášek s lesními plody a tukem z ledvin. (Fire Lame Deer, Erdoes, 2004, str. 21)

Obr. 26: Sušení masa v lakotské rezervaci Pine Ridge, 1908. Maso se sušilo na konstrukci z tyčí, nařezané v tenkých pruzích. (Z archivu Pavla Conka)

¹⁹ *Dětelník jedlý* (*Psoralea esculenta*) – hlíznatá rostlina. (Moore, 2003, str. 62)

²⁰ *Bez hroznatý* (*Sambucus racemosa*), *střemcha viržinská* (*Prunus virginiana*), bobule, které ženy sbíraly, když dozrály. (Moore, 2003, str. 64)

5 DUCHOVNÍ ŽIVOT

Duchovno představovalo u indiánů stejnou míru každodennosti, jako potrava či spánek. Podle indiánských představ byla příroda plná různých duchů a tajemných sil s elementem nepochopitelnosti. K přírodě postupovali s pokorou, úctou a bázní. Věřili, že na světě panuje jednota všech věcí a ve všeprostupující síly. Tyto síly si bylo potřeba naklonit, aby dosáhli úspěchu v ostatních životních sférách, neboť víra podle indiánů není sama o sobě definovaná, prostupuje všemi součástmi života. Uctívali slunce, měsíc, oblohu, čtyři světové strany, Hromové bytosti, kruh a mnoho dalšího. Ze zvířat byl nejposvátnější orel a bizon. Součástí každodennosti byly také různé obřady. Lakotové označovali nepochopitelné a posvátné slovem *wakḥán*, Šajeni nazývali posvátnou tvořivou sílu *ma'hēō'o*. Podle Lakotů i Šajenů má každé stvoření a každá věc více či méně duchovní síly. (Šolc, 1982, str. 96; Taylor, 1994, str. 60–61; Tadič, 2010, str. 20)

Svatý muž (případně svatá žena) hrál ve společnosti významnou roli. K funkci kmenového šamana ho dovedly jeho vize, dávající znamení, že je k funkci předurčen. Aby se člověk stal svatým mužem, vyžadovalo to léta úsilí a učení se od jiného svatého muže. Svátý muž byl léčitel a duchovní v jedné osobě. Byl prostředníkem mezi posvátnými silami a lidmi. Často byl schopen hovořit posvátným jazykem, pomocí kterého komunikoval s nadpřirozenými silami, a kterému nikdo jiný nerozuměl. (Taylor, 1994, str. 80–82)

Šajeni věřili, že vesmír je tvořen do sedmi sfér. Nejnižší sféra obsahuje ženský princip (tj. ženskost a materiální), nejvyšší je mužské a dokonale duchovní povahy. Směrem nahoru ubývá materiálního. Svět je podle Šajenů místo působení protikladných duchů. Duch hromu z teplého jihu bojuje se zimním starcem o nadvládu nad horizontálním světem. Díky tomu se střídají roční období, den s nocí zase kvůli soupeření měsíčního ducha se slunečním. (Tadič, 2010, str. 20–21)

Mnohdy tlupa nebo kmen kolektivně uctívala určitý předmět (předměty), o němž se tradovalo, že ho dostaly od vyšších sil nebo že jeho síla je posvátná. Mezi tyto předměty patřily jmenovitě *Posvátné šípy* Šajenů, *Dýmka bizoního telete* Lakotů a *Plochá dýmka* Arapahů. Osoby, které spravovaly vaky s posvátnými předměty (tzv. *medicínové vaky*) se těšily úctě. Zároveň to pro ně byla velká zodpovědnost a závazek, protože svým špatným chováním mohli strážci ohrozit celý kmen.

Strážce měl také své povinnosti, např. otevření *medicínového vaku* v určité roční době, očištění posvátného předmětu uvnitř. Tyto úkony většinou probíhaly v rámci jednoho obřadu. U Arapahů měla posvátná *Plochá dýmka*, o které věřili, že ji mají od stvoření světa, určeného strážce, který při stěhování tábora putoval za táborem osamocen pěšky. Když se tlupa utábořila, strážce položil dýmku na podstavec a okolo vytvořil zvláštní ochranný kruh. Zapálil se sváteční oheň a ten, kdo chtěl požehnání, směl se dotknout dýmky holou rukou. Dýmka dokonce dostávala vlastní potravu. (Zachar, 1985, str. 67; Taylor, 1994, str. 82; Tadič, 2007, str. 20)

Dýmka (*obr. 27*) obecně se u kmenů těšila úctě a byla považována za posvátný předmět. Dýmka je podle indiánů prostředníkem mezi lidmi a posvátnem. Kouř stoupá nahoru do duchovního světa, přes troubel proudí síla zpátky dolů. Na kouření Lakotové používali tzv. *kinnikinnik*, směs tabáku s kůrou *svídy krvavé*. (Fire Lame Deer Erdoes, 2004, str. 8, 21)

Obr. 27: Hlavička dýmky z *catlinitu* (minerálu, který se vyskytuje pouze v Minnesotě, pojmenovaný podle malíře a etnografa G. Catlina; *catlinit* někdy indiáni nazývají *dýmkový kámen*), troubel, čistič troubelu a vak na dýmku, Velké pláň. (NATIONAL MUSEUM OF THE AMERICAN INDIAN. Pipe bowl, pipestem, pipebag, and pipe cleaner/tamper, catalog number 8820. In: <https://www.si.edu/> [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: https://www.si.edu/object/pipe-bowl-pipestem-pipebag-and-pipe-cleanertamper:NMAI_8956)

5.1 Smrt

Indiáni z Velkých plání byli pohřbíváni na vyvýšené lešení z dřevěných kůlů či přivazování do vhodných rozsoch stromů. Na lešení mrtvého zabalili do přikrývky nebo kůže a stáhli koženými řemeny. Vedle mrtvého se často dala miska s jídlem a dýmka, naplněná tabákem. Tělo mrtvého bylo ponecháno nepřízni počasí a zvěři, dokud se nerozpadlo. (Zachar, 1985, str. 168–171; Šolc, 1982, str. 95) V rezervacích bylo v rámci asimilace indiánům zakazováno, aby mrtvé pohřbívali tradičním způsobem, a tak mnozí museli být proti vůli pozůstalých pohřbeni do rakve. (Neihardt, 2021, str. 226, 228–230)

6 SPOLEČENSKÉ USPOŘÁDÁNÍ

Základem kmenové organizace byly lovecké skupiny (tlupy), jejichž členové byli spřízněni pokrevně, sňatkově či pouhým prohlášením za příbuzné. Příbuzenství v tlupě hrálo roli význačného sjednocujícího pouta. Člen skupiny mohl být vyloučen pouze pro závažný přestupek (jakým bylo např. zabití jiného soukmenovce), jinak mu členství zaručovalo jistotu, neboť nikdo ze členů skupiny nesměl trpět nouzí, nikdo nevyrostal bez rodiny a sirotka se vždy ujali jeho příbuzní. Ve skupině fungoval individualismus, žádný náčelník nemohl říkat jinému bojovníkovi, co smí či nesmí. U indiánů z oblasti Velkých plání fungovala kmenová rada, tvořená především z rady starších a vyznamenaných bojovníků, těšících se všeobecné úctě. Pokud se členovi kmene cokoliv znelíbilo, nebyl vázán rozhodnutím rady a mohl kdykoliv ze skupiny odejít. Poslušnost se však vyžadovala za určitých okolností, kdy byl v sázce osud všech, např. během stěhování tábora či společného lovu na bizony. V těchto případech uplatňovali svoji autoritu *akíčhitapi* a členové spolků, kteří rozhodnutí rady mnohdy vynucovali. (Utley, 1999, str. 20; Tadič, 2010, str. 18–19; Tadič, 2007, str. 16–17)

U Lakotů měli postavení vůdců volení představitelé, tzv. „*Ti, kdo jsou oblečení v košili*“, jejichž odznakem moci byly *skalповé košile* speciálního stříhu (o skalpech na košili se říkalo, že představují lidi kmene). Celý kmen či více tlup se málokdy sešly pohromadě (např. jen ke společnému tanci slunce), funkce „*Oblečených v košili*“ proto zaručovala koexistenci jednotlivých tlup v rámci celého kmene. Dále byli odpovědní za pomoc potřebným. Zřejmě existovaly stupně dědičnosti tohoto úřadu, nicméně vyloučení z možnosti jeho získání nebyli ani nízko postavení stateční bojovníci. (Utley, 1999, str. 21; Taylor, 1994, str. 41)

Míroví náčelníci vynikali řečnictvím a bystrostí, jednalo se o dědičnou funkci, leč jejich pozice byla vratká, neboť je mohli horliví válečníci kdykoliv sesadit. Váleční náčelníci oproti tomu nedělili své postavení, ale byli vybíráni podle válečných zásluh. Nejchudším mužem v kmeni byl obvykle náčelník, neboť starost o blaho komunity mu nedovolovala vést okázalý život. (Klápšřová, 2017, str. 13 14; Macek, 2012, str. 57)

7 KONFRONTACE S EVROPANY

7.1 Obchod

Lakotové, Šajeni a Arapahové měli možnost obchodovat s Evropany v obchodních stanicích a pevnostech. Mnozí obchodníci byli míšenci Kanadčanů, indiánů a Francouzů, kteří se oženili s indiánskými ženami. Vdala-li se žena za obchodníka, bylo to v kmeni považováno za čest. (Utley, 1999, str. 54–55; Hyde, 2007, str. 89)

Indiáni směňovali bizoní kůže za zboží, jako byly nože, sekery, kotlíky, korálky, jehly, deky, látky, whisky (často pančovaná), ozdoby a zbraně. Postupně se stali závislí na obchodnících, zejména kvůli municí do střelných zbraní. Jelikož neměli nejmenší povědomí o evropských způsobech a ceně jejich věcí, obchodníci jejich důvěřivosti využívali. Ti, kteří se v pevnostech zdržovali, zabíjela cholera, chřipka, neštovice, spalničky a další nemoci. Epidemie pustošily celé kmeny. (Utley, 1999, str. 54–55; Hyde, 2007, str. 99)

Mezi kmeny Velkých plání se v 60. letech 19. století zformovala skupina, která žila výhradně u pevnosti a byla závislá na žebrání a krádežích, nezřídka také na alkoholu. Této skupině se u Lakotů začalo výstižně říkat „*Povaleči*“ a tradičně žijící tlupy i Evropané, kterým se tolik snažili zavděčit, jimi hluboce pohrdali (Hyde; 2007, str. 89, 102)

7.2 Rezervace

Když Spojené státy americké vyhráli nad Lakoty, Šajeny a Arapahy vojenskou cestou a když vyhubili bizony, byly kmeny nuceny odejít do rezervací a přizpůsobit se evropskému způsobu života. Americká vláda zahájila v roce 1877 program asimilace. Vláda chtěla získat indiánskou půdu, která jednotlivým samosprávám kmenů patřila na základě dosud platných smluv, ukončujících válku. Americká vláda se snažila narušit soudržnost kmene, aby mohla s indiány jednat jako s jednotlivci. Jedním z prostředků asimilace byl útok na jejich tradice, hodnoty, způsob života a náboženství. Roku 1887 přijal Kongres zákon o rozdělení rezervací na parcely 40 až 160 akrů, která měla být přidělena jednotlivcům kmene. Zůstatková půda měla být rozprodána osadníkům. Samotní Lakotové tak ztratili dvě třetiny svého území. (Neihardt, 2021, str. 226-228)

Dalším prostředkem asimilace bylo obrácení na křesťanství a zakázání indiánských obřadů a tanců. Porušení tohoto nařízení bylo trestáno deseti dny vězení nebo deseti dny odnětí potravinových lístků (*obr. 28*). Pokud misionáři měli dojem, že je indiáni nechtějí vyslyšet, zastavili na nějakou dobu přísun potravin (*obr. 29*) a obnovili ho teprve tehdy, když jim indiáni začali naslouchat. Do konce sedmdesátých let byli vždy dosazováni rezervační správci z řad církve. Poté, co byl jeden správce obžalován ze třiceti dvou přečinů včetně rozkrádání, zpronevěry, falšování úředních záznamů, podvodu a spiknutí, se od výsadního práva církve na tuto funkci ustoupilo. Takový případ nebyl výjimkou. (Neihardt, 2021, str. 226–228; Hyde, 2007, str. 183)

„Všechno vypadalo žalostně. Přišla úmorná sucha a řeky a potoky zmíraly. Ničemu, co se lidé snažili vypěstovat, se nedařilo a vašíču²¹ posílali čím dál tím méně dobytka a jiných potravin. Nejdřív vybili všechny bizony a pak nás zavřeli do rezervací. [...] A tak jsem dál léčil nemocné. A nebylo jich málo. Mezi lidmi zesláblými hladem se šířily spalničky, mnoho dalších dostalo té zimy černý kašel a malé děti, které neměly dost jídla, na něj umíraly“, popsal poměry v rezervacích *Černý jelen* ²²(Neihardt, 2021, str. 182–183)

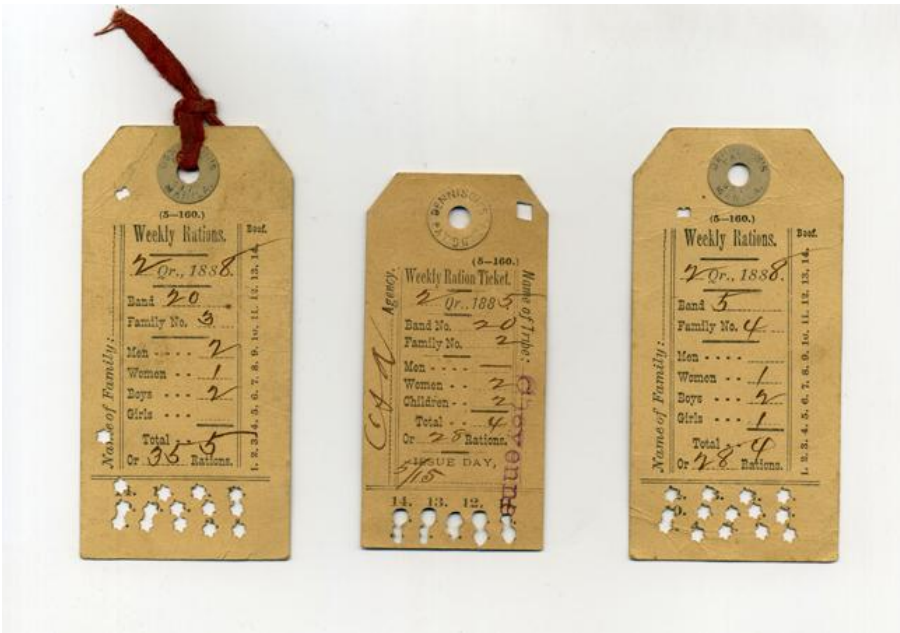
V rezervacích trpěli indiáni hladem. Muži opovrhovali zemědělstvím řka, že je to ženská práce, navíc pro to suchá půda mnohdy nebyla uzpůsobena. Rezervační správci rozkrádali potraviny, a tak se k indiánům dostalo jejich nevyhovující množství, dalším problémem byly epidemie evropských nemocí. (Neihardt, 2021, str. 227–228)

Jiným prostředkem asimilace bylo budování katolických škol, mnohdy internátních. Děti byly často násilím odváženy do internátních škol a mnoho let se nemohly setkat se svým rodinami. Musely nosit evropský oděv, ostříhat si vlasy. Měly zakázáno mluvit rodným jazykem, pokud zákaz porušily, byly bity, zavírány do sklepa a kněží jim vymývali ústa mýdlovou vodou. (Fire Lane Deer, Erdoes, 2004, str. 29; Neihardt, 2021, str. 228–229)

---

²¹ *Lakotský* výraz pro bělocha, nevztahující se však k barvě pleti. (Neihardt, 2021, str. 19)

²² Významný svatý muž z kmene Lakota Oglala. Spoluautor knihy *Mluví Černý jelen* (první indiánské zповědi svého druhu), přímý účastník bitvy na *Little Bighornu* v roce 1876, člen cirkusu *Wild West Buffalo Billa* a svědek masakru u *Wounded Knee* roku 1890. (Neihardt, 2021)

Obr. 28: Rezervační lístky Šajenů a Arapahů. V rezervacích byly oděvy i potraviny dávány na přiděl. (Z archivu Pavla Conka)

Obr. 29: Čekání na potravinové přiděly v rezervaci Pine Ridge, 1891. (Z archivu Pavla Conka)

8 VÝROBA REPLIK PŘEDMĚTŮ Z KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA PRÉRIJNÍCH INDIÁNŮ

V této kapitole práce se představí autorovy repliky z posledních tří let, volně vyrobené podle muzejních originálů. Všechny repliky, vyrobené na zakoupené mozkem činěné kůži, byly vyšívány tzv. *líným stehem* korálky *seed beads*. Na vyšívky z korálků autor práce použil jehly firmy *John James* velikostí 9 a 12 anebo vyšívací jehly, darované od profesionálního výrobce replik Tomáše Giesla. Šití patřilo k výhradně ženské činnosti, ale v praxi bylo vykonáváno mužem (*obr. 30*). Mnohé práce na replikách byly vykonány na indiánských táborech, pořádaných sdružením *Indian Corral Westerners International z.s* v prostředích, která se snaží o rekonstrukci indiánského života (*obr. 31*).

8.1 Mokasíny

Mokasíny (*obr. 32*) byly nejzákladnější částí indiánského oděvu. Jednalo se o vůbec první autorovu indiánskou repliku, vyrobenou z mozkem činěné kůže. Existovaly dva typy mokasínů – s podrážkou ze surové kůže (*rawhide*) či z jeleního krku, nebo mokasíny vyrobené z jednoho kusu mozkem činěné kůže, kde šev probíhal na nártu a na patě. (Hunt, 2015, str. 46–47)

Byla zvolena první varianta mokasínů s podrážkou z jeleního krku. Na sešívání podrážky k svrchnímu dílu mokasín byla použita umělá šlacha (napodobenina zvířecí šlachy z navoskovaných syntetických vláken). Střih na mokasíny byl laskavě poskytnut Petrem Bobkem, který měl stejnou velikost nohy jako autor. Po přišíání svrchního dílu k podrážce byl zašit zadní šev na patě a vpředu přišit jazyk (*obr. 33*). Na děrování jeleního krku bylo použito šídlo, na vytahování jehly kleště.

Obr. 30: Autor práce v dobovém prostředí i oblečení pracuje na novém páru mokasínů, opřen o lenošku před *týpi* na letním táboře 2023, pořádaném sdružením Indian Corral Westerners International z.s. Tento pár mokasínů je zatím předmětem výroby, proto se v práci nenachází. (Fotografie Milan Mráz)

Obr. 31: Autor práce v rekonstrukci indiánského dobového oblečení před přístřeškem indiánů z Velkých plání, letní tábor 2023. (Fotografie Lukáše Junka)

Obr. 32: Arapažské mokasíny. (Z archivu Pavla Conka)

Obr. 33: Replika mokasínů. (Fotografie autor)

8.2 Váček na ocílku

Každá indiánská žena měla za opaskem váček s ocílkou na rozdělávání ohně pomocí křesání o vhodný pazourek. Ocílka byla vyrobena z uhlíkaté oceli, která je dosti křehká, proto byly váčky vyráběny buď na Evropany průmyslově vyráběnou hovězí kůži, nebo na tlustší mozkem činěnou kůži. Váček na ocílku měl typický lichoběžníkový tvar a byl opatřen překlopkou. (Navrátil, Váčky na ocílku) Častěji byly váčky vyráběny z průmyslové kůže, v práci však byla použita mozkem činěná kůže, neboť se autorovi nepodařilo sehnat odpovídající hověžinu.

Po prohlédnutí muzejních online kolekcí byl jeden váček vybrán jako vhodný a dostupný k výrobě (*obr. 34*). Dále byl vystřiženy dva lichoběžníkové tvary kůže (na jednom s oválnou překlopkou), na nich pak zhotovena samotná korálková výšivka. V té době autor neměl černé korálky, proto byly nahrazeny vhodnými tmavě modrými. Celý váček byl ušit umělou šlachou. Barvy na trojúhelnících (nejspíše představujících na výšivce hory) autor spletl. Poté k sobě byly oba kusy kůže přišity do podoby váčku (*obr. 35*). Na váčku chybí plechové kornoutky, neboť na ně nebyl zatím sehnán dostačující materiál. Jedná se o první autorovu repliku s korálkovou výšivkou na kůži vůbec, proto není technika výšivky tolik estetická, jako na pozdějších autorových replikách.

Obr. 34: Siouxský váček na ocílku, 19. století. (PEABODY MUSEUM OF ARCHAEOLOGY & ETHNOLOGY. Strike-a-light-pouch, object number 985-27-10/59381. In: <https://peabody.harvard.edu/> [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: <https://collections.peabody.harvard.edu/objects/details/67692>)

Obr. 35: Replika siouxského váčku na ocílku. (Fotografie autor)

8.3 Vak, váčky z mozkem vyčiněné kůže

Do vaků a váček indiánští muži i ženy ukládali všechno, co potřebovali mít po ruce. Zdobili je třásněmi nebo vypalovanými plechovými kornoutky. Jelikož je výroba kornoutků časově i materiálně obtížnější, byly kornoutky a jiná výzdoba nahrazeny třásněmi. Výroba váček a vaku v této kapitole probíhala vesměs stejným způsobem, nejdříve byl vzor vybraného originálu překreslen na čtverečkovaný milimetrový papír v poměru 1:1, poté byla na nastříhanou mozkem činěnou kůži provedena korálková výšivka po jedné straně. Vzápětí k sobě byly dva kusy kůže přišity, případně s třásněmi nebo mechanismem na otvírání pomocí koženého řemínku, provlečeného dvěma dírkami po obou stranách váčku (způsob užívaný indiánskými ženami).

První váček (originál *obr. 36*, replika *obr. 37*) neobsahuje válcové pruhy kůže po stranách obšité korálky. Taková výzdoba se na váčcích používala jenom někdy a je časově náročná, proto byla prozatím vynechána. Replika nemá ani výšivku z ptačích brk (méně používaná náhražka urzoních ostnů), která se na originálu nachází. Ta je velmi složitě proveditelná i pro zkušené výrobce, proto byla také vynechána. Rozměr váčku byl přizpůsoben velikosti kůže, jako tomu je i na tom druhém (*obr. 38, 39*), kam budou dodány plechové kornoutky. Na replice vaku (*obr. 40, 41*) byly použité ve třech případech vysloveně odlišné barvy korálků. Nahrazeny byly v českém prostředí v podstatě nesehnatelné červené korálky *seed beads* s bílým okrajem uvnitř, tmavě modré a kovové korálky, které v té době autor nemohl sehnat. Řady růžových korálků byly nahrazeny třásněmi. Vak byl po stranách šitý na ruby a po sešití otočen, aby nebyly vidět švy. Na sešití dílů vaku byla použita jelení šlacha. První řada, která se na originálu nevyskytuje, byla vytvořena kvůli zakrytí spodního švu.

Obr. 36: Siouxska váček, původ neznámý (získáno roku 1924). (NATIONAL MUSEUM OF THE AMERICAN INDIAN. Belt bag, catalog number 21/1924. In: <https://www.si.edu/> [online]. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: https://www.si.edu/object/belt-bag:NMAI_226381)

Obr. 37: Replika siouxskeho váčku. (Fotografie autor)

Obr. 38: Siouxský váček, 19. století. (NATIONAL MUSEUM OF THE AMERICAN INDIAN. Bag, catalog number 24/4435. In: <https://www.si.edu/> [online]. [cit. 2023-10-15]. Dostupné z: https://www.si.edu/object/bag:NMAI_260094

Obr. 39: Replika siouxského váčku. (Fotografie autor)

Obr. 40: Šajenský vak, získaný mezi lety 1876–1890 brig. gen. G. V. Henrym. (NATIONAL MUSEUM OF THE AMERICAN INDIAN. Belt bag, catalog number 23/8552. In: <https://www.si.edu/> [online]. [cit. 2023-10-22]. Dostupné z: https://collections.si.edu/search/detail/edanmdm:NMAI_254181?q=pouch&fq=culture%3A%22Plains+Indians%22&fq=object_type%3A%22Belt+bag%22&fq=culture%3A%22Cheyenne+Indians%22&record=20&hlterm=pouch&inline=true)

Obr. 41: Replika šajenského vaku. (Fotografie autor)

8.4 Týpí taška

Týpí tašky byly univerzální úložný prostor, a byly nedílnou součástí týpí. Měly typický mírně lichoběžníkový tvar, vyráběly se vždy z mozkem činěné kůže. (Kupčík, 2017, str. 78)

Po vybrání vzoru *týpí tašky* (obr. 42) byla vytvořena šablona lichoběžníku s rozměry 40 na 30 cm, zadní část s překlopkou byla vyšší asi o 10 cm než přední. Po sešití dílů k sobě režnou nití byla zhotovena koráلكová výšivka zvláště na dva pásy, které pak byly přišity po stranách, aby kryly šev. Poté byla zhotovena výšivka na překlopkou. Ačkoliv se nenachází na vybraném originálu, bylo zvykem ji na *týpí taškách* vyrábět, a tak byla vytvořena s přihlédnutím k ostatním muzejním originálům. Na závěr byly dodány plechové kornoutky s kusy staré látky namísto koňských žíní (tuto variantu indiáni také používali). Červená, jež autor na replice (obr. 43) použil, neodpovídá dobovým standardům zkoumané doby.

8.5 Brašna

Brašna přes rameno ze dvou kusů mozkem činěné kůže byla zhotovena podle fotografie originálu (obr. 44), zaslané Milanem Mrázem z jeho soukromého archivu. Podle originálu byla vyšita přední strana tašky bez popruhu a zadní strany bez výšivky z urzoních ostnů (obr. 45), protože jsou v současné době nedostupné na evropském trhu. Během sešití byly mezi díly brašny vsunuty nastříhané třásně, které byly později namočeny do vody a roztahovány a třeny, aby se dosáhlo jejich lepšího vzhledu a nepravidelného uspořádání.

Obr. 42: Siouxská *týpi taška*, 19. století. (PEABODY MUSEUM OF ARCHAEOLOGY & ETHNOLOGY. Sioux hide bag, object number 985-27-10/60368. In: peabody.harvard.edu [online]. [cit. 2023-10-22]. Dostupné z: <https://collections.peabody.harvard.edu/objects/details/67450?ctx=7010f9da2e7dd7963e16c84843c8e6e2f49bf75c&idx=85>)

Obr. 43: Replika siouxské *týpi tašky*. (fotografie autor)

Obr. 44: Lakotská brašna, 19. století. (Z archivu Milana Mráze)

Obr. 45: Replika lakotské brašny. (Fotografie autor)

8.6 Vak z močového měchýře

Močový měchýř je z jedné strany nepromokavý, a proto byl používán na uchovávání věcí, které nesměly přijít do styku s vodou. Do podobných vaků se ukládal tabák nebo troud, do kterého se během rozdělávání ohně vykřesávala jiskra. Vak v práci byl vytvořen z močového měchýře z býka. Zpracování močového měchýře bylo absolvováno v rámci dílny Tomáše Giesla na jarním táboření Nanečisto 2023, které pořádalo občanské sdružení Indian Corral Westerners International z.s.

Močový měchýř se po zabití zvířete stáhnul do sebe, proto ho bylo nutno namočit a roztahovat, a tím ho zvětšit. Následně se ponechal asi jeden den nafouknutý na slunci do tvaru balónu, aby vyschnul. Až bylo dosaženo jeho suchého stavu, opět byl namočen a pak obracen z obou stran a mačkán, aby se jeho vlákna stala poddajnými a do vaku se mohly dát předměty, aniž by se protrhnul. Postup mačkání, mnutí jednotlivých částí a obracení se několikrát opakoval. Posléze byl vak promazán sádlem zvenku i zevnitř a sádlo bylo z obou stran vytřeno kusem plátna. Nakonec byla do vaku nasypána rýže, aby nasákla vlhkost, a byla v něm ponechána dva dny. Poté se přikročilo k vytvoření podélné výšivky podle muzejního originálu (*obr. 46*) na kusu mozkem činěné kůže. Pruh kůže se k močovému měchýři z vrchu přišil obkročmo z obou stran, aby byla vlákna měchýře zachována a nikde se neprotrhnula. Na závěr byla vyrobena rozeta a přišita spolu s vystřiženým kolečkem kůže zevnitř vaku (opět kvůli zabránění protrhnutí). Na vytvořené replice (*obr. 47*) byl nahrazen odstín modrých korálek. Odstín nacházející se na replice přesně odpovídá dobovým modrým korálkům v té době používaným, které byly nahrazeny za modré korálky na originálu. Ozdoba z urzoních ostnů byla vynechána, protože v současné době jsou urzoní ostny v Evropě téměř nesehnatelné.

Obr. 46: Lakotský vak z močového měchýře. (Z archivu Pavla Conka)

Obr. 47: Replika lakotského vaku z močového měchýře z býka. (Fotografie autor)

8.7 Buben

Buben hrál v indiánském životě roli prostředníka při modlitbě, poskytoval doprovod k tanci a používal se při obřadech. Byla mu prokazována zvláštní úcta. (Kupčík, 2017, str. 74)

Autorův buben (*obr. 48*) byl vytvořen za pomoci lektora Karla Janouška na letním táboře 2023 pořádaném sdružením Indian Corral Westerners International z.s.. Na buben byla použita zakoupená kůže z daňka zbavená srsti, která je bělejší než mozkem činěná kůže, jelikož v sobě obsahuje vápno (evropský způsob činění). Časem se vápno z kůže dostane pryč a ona dostane „přírodnější“ barvu. Vrbový rezonátor (okruží neboli dřevěná kostra bubnu) byl zakoupen od výrobce, držícího se indiánského postupu výroby (ohnutí do podoby kruhu nad ohněm).

Kůže byla po zakoupení ponechána zatížená kameny v potoce po dobu asi tří dnů. Po vyjmutí z potoka byl na kůži obkreslen obvod rezonátoru s přidáním zhruba deseti centimetru kolem. Membrána byla vystříhnuta, kolem jejího obvodu byly šídlem nadělány díry zhruba po jednom centimetru od sebe a asi centimetr od kraje kůže (*obr. 49*). Ze zbytků kůže byly nastříhány tři co nejdelší řemínky. Ten nejdelší byl pak provlečen dírkami. Celá membrána byla navléknuta na rezonátor a pevně utáhnuta řemínky. Ze zbylých nastříhaných řemínků byl vytvořen výplet (rukojeť, která drží membránu bubnu napnutou, *obr. 50*). Po vyrobení byl bubnu obětován tabák, a byl zavěšen na větev stromu do stínu, aby vyschnul.

Obr. 48: Autorův buben ze surové dančí kůže. (Fotografie autor)

Obr. 49: Provlékání řemínků membránou bubnu. (Fotografie autor)

Obr. 50: Výplet bubnu. (Fotografie autor)

8.8 Náprsenka z kostic

Náprsenky byly ozdobou hrudi, vyráběnou z nejčastěji z kostic²³ či z *kelnatek*. Zavěšovaly se těsně pod krk. Nosili je muži a jejich funkce byla ozdobná. Jejich vznik je datován mezi 40.–50. léta 19. století. Rané náprsenky byly menší a nepřesahovaly oblast prsou, oproti tomu v rezervačních dobách vyráběli indiáni delší náprsenky, které mnohdy dosahovaly téměř na zem. (Navrátil, Dobové indiánské náprsenky)

Autorova replika má zapadat zhruba do období 70. let 19. století. Existuje několik typů náprsenek, v práci je prezentovaná replika dvouřadé náprsenky, která byla na Velkých pláních nejrozšířenější (*obr. 52*).

Na náprsenku bylo zakoupeno asi šedesát kostic (na dvacet sedm řad) z kravské kosti a asi dvě stě mosazných korálek. Průmyslová kůže z krávy byla nahrazena průmyslovou kůží z vepře, kterou lze sehnat v brašnářství. Z ní byly nastříhány čtyři pruhy kůže, a po jednom centimetru nadělaný dírky šídlem na každém z nich. Řemínky z mozkem činěné kůže byly vlhčeny, následně vytahovány. Později se na ně navlékl do jedné řady vždy pruh kůže, jedna kostice, pruh kůže, čtyři mosazné korálky, kostice, pruh kůže. K navlékání řemínků do kostic byl použit drát a kleště. Po navléknutí všech řad byla přidána mušle se skleněným korálkem a mašlí, darovanými Pavlem Conkem.

---

²³ Úzké „trubičky“ ve tvaru válce, které začali vyrábět Evropané a prodávali je indiánům (původně s však jednalo o indiánský vynález). Kostice se vyráběly z kosti nebo z mušloviny. Dosahovaly délky 1 až 10 cm.

Obr. 51: Náčelník Letící sokol (přímý účastník bitvy na *Little Bighornu*) z kmene Lakotů s dvouřadou náprsenkou z kostic, 1912. (Z archivu Pavla Conka)

Obr. 52: Autor práce na stylizované fotografii s replikou náprsenky z kostic. (Fotografie autor)

ZÁVĚR

V práci byl ve stručnosti popsán každodenní život vybraných indiánských kmenů (Lakotů, Šajenů a Arapahů) z Velkých plání a vytvořeny repliky dobových indiánských originálů z muzeí.

Indiáni z Velkých plání byli volně roztroušeni do jednotlivých tlup, ve kterých jim často dominovala vlastní pravidla, proto nelze vztahovat popis každodenního života v práci na všechny indiány z vybraných kmenů, ale jakožto pouze obecně platná. Kvůli malému rozsahu práce a nedostatku česky psaných zdrojů (samostatně o kmeni Arapahů nevyšla v České republice jediná publikace) práce nemohla popisovat všechny oblasti indiánské každodennosti. Zde utrpěly především části o duchovním životě a konfrontaci s Evropany. V práci byly použity také samizdat a cizojazyčné publikace, vypůjčené s laskavým svolením knihovny občanského sdružení Indian Corral Westerners International z.s.. Jednalo se o zdroje v českém prostředí těžko sehnatelné. Důležitými zdroji obrazových příloh byly soukromé archivy Milana Mráze a Pavla Conka.

Navzdory nepřesnostem a určitým problémům s materiály byly vyrobeny repliky, snažící se co nejvíce zachovat autenticitu a původní výrobní postupy. Zde bylo čeleno nedostatečným zkušenostem, a autenticita replik musela nutně ustoupit do možností, ve kterých bylo možné je v autorových podmínkách vyrobit, ufinancovat a sehnat materiály na jejich výrobu. Dalším hlediskem, ke kterému bylo při výrobě přihlédnuto, byla praktičnost použití při táboření v duchu oživlé historie. Přesto zde byla snaha, aby repliky neobsahovaly domněnky a autorovy vlastní nápady, dále aby se repliky podobaly dobovým originálům z muzeí, a nebyly porušeny jejich pravidla. Navzdory tomu bylo v této části práce učiněno několik výrazných chyb, časové možnosti však práci nedovolují vyrobit některé předměty znova.

ZDROJE

Bibliografie

GRINNELL, George Bird: Šajeni: Historie a společnost. Přeložil Jan Dolejš. [samizdat]. 2000.

GRINNELL, George Bird: The Cheyenne Indians, 2 vols. New York: Cooper Square.

HAMILTON, Charles (ed.). Pláč ptáka Bouřliváka. Praha: Orbis, 1965.

HUNT, W. Ben. Zlatá kniha indiánských řemesel, tradic a umění. Hodkovičky: Pragma, [2015?]. ISBN 978-80-7349-444-5.

HYDE, George E. Lid Rudého oblaka: dějiny oglalských Lakotů. Přeložil Jan F. ULLRICH. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-880-5.

KLÁPŠŤOVÁ, Kateřina. *Indiáni: Severní Amerika = Indians : North America*. Přeložil Kateřina MILLEROVÁ. [Praha]: Národní muzeum, Náprstkovo muzeum, [2017]. ISBN 978-80-7036-543-4.

KUPČÍK, Lubomír. Velká indiánská kniha: hau kóla!. Praha: Mladá fronta, 2017. ISBN 978-80-204-4066-2.

LAME DEER, John Fire a ERDOES, Richard. Chromý jelen: vyprávění siouxského medicinmana. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-523-5.

MACEK, Jiří. Táboříme v týpí. 3. vyd. Ilustroval Jiří ČERVINKA. Les (Liga lesní moudrosti). Praha: Václav Vávra, 2012. ISBN 978-80-904543-2-3.

MOORE, John H. Šajeni. Dějiny národů (NLN, Nakladatelství Lidové noviny). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-392-4.

NEIHARDT, John Gneisenau. Mluví Černý jelen: životní příběh svatého muže z kmene Sioux Oglala. Vydání třetí, ve Volvox Globator druhé. Přeložil Jan F. ULLRICH. Praha: Volvox Globator, 2021. ISBN 978-80-7511-653-6.

ŠOLC, Václav. Indiánskou stezkou. 2., podstatně přeprac. vyd. Ilustroval Jaromír VRAŠTIL. Oko (Albatros). Praha: Albatros, 1982.

TADIČ, Roman. Cesty do posvátné hory: šajenské mýty a jiné příběhy. Mythos (Volvox Globator). Praha: Volvox Globator, 2010. ISBN 978-80-7207-756-4.

TAYLOR, Colin F. The plains indians: a cultural and historical view of the north-american plains tribes of the pre-reservation period. London: Salamander book, 1994. ISBN 9780861017607

TERRY, Michael Bad Hand. Daily life in a plains indian village 1868. New York: Clarion Books, 1999.

ULLRICH, Jan F. Mýty Lakotů, aneb, Když ještě po zemi chodil Iktómi. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-378-6.

UTLEY, Robert M. Kopí a štít: život a doba Sedícího býka. Přeložil Markéta KŘÍŽOVÁ. Indians. Praha: Hynek, 1999. ISBN 80-85906-96-1

ZACHAR, Lev. Préríjní a pralesní Indiáni. Bratislava: Mladé letá, 1985.

ZELENÝ, Mnislav. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik : Pro čtenáře od 12 let. Praha: Albatros, 1994. ISBN 80-00-00415-1.

Elektronické zdroje

NAVRÁTIL, Lukáš. Americký bizon – indiánská predace. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné z: <https://indiani.cz/americky-bizon-indianska-predace/>

NAVRÁTIL, Lukáš. Činění usní indiánským způsobem mozkiem. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-09-19]. Dostupné z: <https://indiani.cz/cineni-usni-a-kozesin-indianskym-zpusobem-mozkem/>

NAVRÁTIL, Lukáš. Dobové indiánské náprsenky. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: <https://indiani.cz/dobove-indianske-naprsenky/>

NAVRÁTIL, Lukáš. Indiánské typí v bizoních dobách. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné z: <https://indiani.cz/indianske-typi-v-bizonich-dobach/>

NAVRÁTIL, Lukáš. Interiér typí v bizoních dobách. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné z: <https://indiani.cz/interier-typi-v-bizonich-dobach/>

NAVRÁTIL, Lukáš. Parfleše – schránky ze surové kůže. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-09-19]. Dostupné z: <https://indiani.cz/parflese-schranky-ze-surove-kuze/>

NAVRÁTIL, Lukáš. Váčky na ocílku. In: indiani.cz [online]. [cit. 2023-10-08]. Dostupné z: <https://indiani.cz/vacky-na-ocilku/>

MAJER, Petr. Re: Váš text po korektuře [elektronická pošta]. Message to: katkakov68@seznam.cz. 1. prosince 2019 11:52 [cit. 2023-09-20]. Osobní komunikace.

MRÁZ, Milan. Nástěnka bizona [elektronická pošta]. Message to: wahinkpekinyan@seznam.cz. 30. srpna 2023 23:37 [cit. 2023-09-17]. Osobní komunikace.

MRÁZ, Milan. Projekt 2023 [elektronická pošta]. Message to: wahinkpekinyan@seznam.cz. 16. října 2023 19:40 [cit. 2023-10-18]. Osobní komunikace.